

בבית המשפט העליון

רע"פ 9188/06

בפני: כבוד השופטת א' פרוקצ'יה
כבוד השופט ס' גיבראן
כבוד השופט י' אלון

המבקשים: 1. אברהם עדי
2. אדיב אפרים

נגד

המשיבה: מדינת ישראל

בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי
בירושלים מיום 25.9.06 בע"פ 9942/05 שניתן על ידי כבוד
השופטים ע' חבש, י' צבן, י' נועם

בשם המבקשים: עו"ד דוד ליבאי, עו"ד גיל עשת

בשם המשיבה: עו"ד שאול כהן, פרקליטות מדינה

פסק-דין

השופטת א' פרוקצ'יה:

ביום 24.5.2001, בעיצומה של חגיגת נישואין רבת משתתפים שנערכה באולם
השמחות "ורסאי" שבירושלים, קרסה לפתע רצפת האולם. מעוצמת הנפילה קרסו גם
שלוש הרצפות של הקומות שמתחת לאולם. מאות חוגגים, שחלקם ישבו סביב
שולחנות, וחלקם שימחו ליבם בריקודים, נפלו מטה מבלי שיכלו למלט נפשם מן
הסכנה. באסון הכבד קיפחו את חייהם עשרים ושלושה בני אדם, ונפצעו שלושה מאות
חמישים ושישה.

1. בעקבות האסון הכבד, הגישה המשיבה לבית המשפט המחוזי בירושלים כתב
אישום כנגד תשעה: ארבעה מהנדסים, קבלן בנייה וארבעת מפעילי האולם (שלושה
מבעלי האולם ועובד שכיר בו). בשלבים מקדמיים, הופרד הדיון בעניינם של
המהנדסים וקבלן הבנייה מן הדיון בעניינם של מפעילי האולם. עניינם של המהנדסים
וקבלן הבנייה נוהל בבית המשפט המחוזי בירושלים (החלטת כב' השופט ענבר מיום
10.3.2003 בת"פ (ירושלים) 3120/02). ההליך בעניינם של מפעילי האולם, הוא ההליך

נשוא הערעור בעניינינו, נוהל בבית משפט השלום בירושלים. בית משפט השלום (כב' השופט ח' לי-רן) הרשיע את שלושת בעלי האולם, בעבירות של גרימת מוות ברשלנות (סעיף 304 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: חוק העונשין)) וחבלה ברשלנות (סעיף 341 לחוק העונשין). שניים מבעלי האולם הם המערערים בפנינו. הנאשם הנוסף, דוד עדי, ששימש עובד שכיר באולם, זוכה בדין. בהמשך, נגזר דינם של שלושת בעלי האולם: שני המערערים נדונו לשלושים חודשי מאסר לריצוי בפועל, ולארבעה חודשי מאסר על תנאי; בעל האולם הנוסף, אורי ניסים, נדון לארבעה חודשי מאסר לריצוי בעבודות שירות, ולארבעה חודשי מאסר על תנאי. ערעור שהגישו המערערים לבית המשפט המחוזי נדחה, ומכאן בקשת רשות הערעור שלפנינו.

בהסכמת המדינה, עוכב ביצועם של עונשי המאסר שנגזרו על המערערים בבית משפט זה, עד להכרעה בהליך הערעור.

נוכח הסכמת הצדדים, החלטנו לדון בבקשת רשות הערעור כבערעור גופו.

ביום 25.5.08 נסתיימה שמיעת טיעוני הצדדים. במועד זה, החלטנו כי לאור שאלות משותפות לענין האחריות והענישה בין ההליך שלפנינו לבין עניינם של המהנדסים, שהיה תלוי ועומד אותה עת בערעור בהרכב אחר של בית משפט זה, נעכב את מתן הכרעתנו עד לאחר מתן פסק דין בערעור המקביל. בעקבות מתן פסק הדין בהליך המקביל ביום 26.11.08, בקשנו השלמות טיעונים בכתב מבעלי הדין, ואלה הונחו לעיוננו בטרם הכרעה זו.

העובדות הצריכות לענין

2. אולם השמחות "טופ גן וורסאי ירושלים בע"מ" (להלן: אולם ורסאי או האולם) שכן בקומה הרביעית של בנין שבו נמצאו ארבע קומות שירותים, בנוסף לקומת חניון ומקלט תת קרקעיים. הבנין ניצב ברח' דרך בית לחם 150 בירושלים (להלן: בנין ורסאי). אולם ורסאי היה אולם ארועים רחב ידיים, שתדירות השימוש בו לצורך ארועים היתה גבוהה. כמעט בכל ערב התקיים בו אירוע, ולעיתים נתקיימו בו שני אירועים ביום.

3. אולם ורסאי היה בבעלותם המשותפת של שני המערערים, ביחד עם אורי ניסים, ואלמנת אביו של המערער 1, כששיעור בעלותו של כל אחד מהארבעה עמד על רבע מכלל המניות בחברה.

המערער 1, אברהם עדי, ניהל את האולם וטיפל, בין היתר, בתחום השיפוצים והתיקונים באולם.

המערער 2, אפרים אדיב, עסק בעיקר בייצוג העסק של אולם הארועים כלפי גורמי חוץ, ובהם בנקים, עיריית ירושלים, עורכי דין וחברות ביטוח.

אורי ניסים עבד באולם באורח חלקי בלבד, ועסק בעיקר ברכישת מוצרים לצורך הפעלת האולם.

דוד עדי, אחיו של המערער 1, הועסק כשכיר באולם ורסאי בתפקידים שונים כגון עבודות מטבח, מלצרות וסידור שולחנות.

4. מספר שבועות לפני האסון, במהלך חודש אפריל 2001, הבחינו המערערים בשקיעת מרצפות ובהתרוממות מרצפות באזורים נרחבים ברצפת רחבת הריקודים של אולם ורסאי (רצפת האולם, אשר שימשה גם כתקרה של אולם השמחות שנמצא בקומה שמתחת לאולם ורסאי, תיקרא להלן גם: רצפת ורסאי). המערערים העלו סברות שונות באשר למקור השקיעות, ובהן שקיעת החול שמתחת לריצוף, הסרתה של מחיצה בקומה המצויה מתחת לאולם ורסאי מספר חודשים קודם לגילוי השקיעות, ודחיסת הבלוקים בחתך התקרה כתוצאה מעומס. לצורך הטיפול בשקיעות האמורות, הוזמנו לאולם איש מכירות של חברת מרצפות וקבלן בנין. השניים העלו אפשרויות שונות לסיבת השקיעה, והקבלן אף הציע להוציא את הריצוף באזור השקיעות, להניח רשת ברזל, לצקת בטון ולרצף את האזור מחדש. לבסוף, הוזמן למקום הרצף מוסא שכארנה (להלן: שכארנה). בהגיעו לאולם, כחודש לפני ליל האסון, הבחין שכארנה בשני שקעים שאת היקף התפרשותו של כל אחד מהם אמד ב- 20-30 מ"ר ואת עומקו אמד ב- 7-10 ס"מ. על פי הוראתו של המערער 1, הוחלף הריצוף רק באזור שבו נתגלה אחד מן השקעים. עבודת הריצוף התבצעה בימים 25.4.2001 ו- 26.4.2001. ההחלטה באשר לאופן הטיפול בשקיעת המרצפות התקבלה על ידי המערער 1, והיא היתה מוסכמת על המערער 2, דוד עדי, ואורי ניסים. ואולם, הריצוף המחודש של אזור השקע לא הועיל, ובאזור שתוקן החלו להסתמן שקיעות חוזרות.

5. כחודש לאחר תיקון הריצוף, ביום 24.5.2001, בשעת ערב, בעיצומה של חתונתם של קרן ואסף דרור, קרס באחת שטח נרחב מרצפת אולם ורסאי. הרוקדים והחוגגים שנמצאו באזור שקרס נפלו מטה מבלי שיכלו למלט נפשם מן הסכנה.

6. להשלמת התמונה העובדתית אציין, כי רצפת ורסאי, כמו יתר רצפות ותקרות בנין ורסאי, תוכננו ונוצקו בשיטת בנייה המכונה "פל-קל". במשפטם של המהנדסים, שהתנהל, כאמור, בבית המשפט המחוזי, נקבע כי זוהי שיטת בנייה שאינה תואמת תקני בנייה מוכרים, וכי השימוש בשיטה זו טומן בחובו סיכון המנוגד לדין. עוד נקבע במשפט המהנדסים, כי רצפת ורסאי קרסה בשל בעיה אינהרנטית בשיטת בנייה זו. בית המשפט המחוזי הרשיע את ארבעת המהנדסים בעבירות של גרימת מוות ברשלנות וחבלה ברשלנות, בקובעו כי הם נושאים באחריות לתכנונה וביצועה של רצפת ורסאי באופן רשלני (הכרעת דין בת"פ (מחוזי י-ם) 3120/02 מדינת ישראל נ' רון (לא פורסמה, 17.12.2006), להלן: הכרעת הדין בתיק המהנדסים). הוא השית עליהם עונשי מאסר (גזר דין מיום 31.5.2007, להלן: גזר הדין בתיק המהנדסים). המהנדסים ערערו לבית משפט זה על הרשעתם ועל עונשם, והמשיבה מצידה ערערה על זיכוי של אחד המהנדסים מעבירה של הריגה בה הואשם, ועל קולת העונשים שנגזרו על ארבעת המהנדסים. הערעורים נדחו על כל חלקיהם (ע"פ 9815/07 רון נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 26.11.2008), להלן: פסק הדין בערעור המהנדסים).

פסק דינו של בית משפט השלום

7. בפסק-דינו, קבע בית משפט השלום כי המערערים התרשלו בכך שנמנעו מלהזמין מהנדס לצורך בדיקת השקע החריג שנגלה להם ברצפת האולם, וכי מתקיימת הזיקה הסיבתית הנדרשת בין הימנעותם מלעשות כן, לבין קרות האסון.

הוא קבע, כי שקיעת המרצפות שנתגלתה ברצפת ורסאי התפרשה על פני שטח של כ- 30-50 מ"ר, והגיעה לעומק של עד 10 ס"מ. את ממצאיו בענין זה ביסס בית המשפט על גרסאות הנאשמים במשטרה, אותן העדיף על פני עדויותיהם בפניו, שבהן ניסו המערערים להמעיט בחומרת הפגם ובמימדיו; על הודעה שמסר תקליטן באולם ורסאי, בה תיאר התרוממות של מרצפות ברחבת הריקודים במרחק של כמטר מאחד העמודים (מס' 16), וציין כי באזור השקע הוצב בר משקאות כדי להסוותו; ועל עדותו של הרצף שכארנה. שכארנה העיד, כי בהגיעו לאולם הראו לו המערער 1 ועדי דוד שני שקעים סמוכים המשתרעים על שטח של 20-30 מ"ר כל אחד, ומגיעים לעומק מרבי של כ- 7-10 ס"מ. לדבריו, השקעים בהם הבחין היו חריגים, והוא ציין כי טרם ראה כמותם בשלושים שנות עבודתו כרצף. בית משפט השלום נתן אמון בעדותו של הרצף שכארנה, בצינו כי עדותו הותירה בו רושם חיובי של עד חסר פניות, וכי דבריו בענין אופיו של השקע ומימדיו תואמים את האמור בהודעותיהם של הנאשמים במשטרה.

בעדותו, ציין שכארנה כי משהבחין בשקיעות ברצפת האולם, יעץ למערער 1 להזמין מהנדס לצורך איתור הבעיה, אולם לדבריו, חילופי הדברים היו מהירים, וייתכן שהמערער 1 לא שמע אותם. על כן הניח בית משפט השלום כי דבריו של שכארנה בדבר הצורך להזמין מהנדס לא הגיעו לאוזנו של המערער 1.

8. בית משפט השלום הוסיף וקבע, כי בתורת בעלי האולם, חבו המערערים חובת זהירות כלפי אורחי המקום, והיה עליהם לנהוג בכל האמצעים הסבירים כדי להבטיח את שלומם וביטחונם. התרשלותם של המערערים, כך נקבע, נובעת מהימנעותם להזמין מהנדס בנין שיחווה דעה בענין שקיעת המרצפות שבה הבחינו מבעוד מועד. את הקביעה בדבר התרשלות המערערים ביסס בית משפט השלום, בין היתר, על מהות תופעת השקיעה ומימדיה הנרחבים; על העובדה כי האולם איכלס בכל יום מאות אורחים, אשר יצרו עומס דינאמי מוגבר ברחבת הריקודים; ועל העובדה כי המערערים עצמם העלו סברות שונות באשר לסיבת השקיעה, לרבות סיבות מיבניות (כמו הסרת מחיצה בקומה שמתחת, ודחיסת בלוקים כתוצאה מעומס יתר), ואף ניסו להסתיר חלק מן השקע על ידי הזזת בר המשקאות ממקומו הרגיל. בנסיבות אלה, כך נקבע, היה על המערערים להזמין מהנדס בנין כדי שיבדוק את הליקוי הבולט שנוצר ברצפה, ולא להסתפק בהזמנת איש מכירות, קבלן בנין, ורצף לצורך ריצוף מחודש של אזור השקיעה.

9. מסקנתו של בית משפט השלום, לפיה מתקיים קשר סיבתי עובדתי בין הימנעות המערערים להזמין מהנדס בנין לבין תוצאות האסון התבססה בעיקר על עדותו של אינג' סטפן שוורץ (להלן: המהנדס שוורץ), מהנדס בנין ותיק, העוסק בתכנון מבנים ובהוראה ומחקר בטכניון. בעדותו, הסביר המהנדס שוורץ כי השקע שהתגלה ברצפת ורסאי הוא "תופעה חריגה", המחייבת בדיקה הנדסית. לדבריו, מהנדס טוב ומיומן היה מזהה בעיה מבנית-הנדסית, במיוחד נוכח צורת הבנייה החריגה שבה נוצקה רצפת ורסאי. המהנדס שוורץ שלל באופן מפורש את טענת בא כוח המערערים לפיה רק מהנדסים בודדים היו מגלים את הכשל המבני, והדגיש כי כמעט כל מהנדס היה מזהה כי התקרה נוצקה בצורת בנייה חריגה, ובבדיקה פשוטה היה עומד על כך "שיש בעיה רצינית ביותר" (עמ' 68 לפרוטוקול הדיון בבית משפט השלום (להלן: הפרוטוקול)), וכי מהנדס שאינו מיומן באיתור כשלים הנדסיים היה נעזר במהנדס מנוסה יותר לצורך איתור הסיבה להיווצרות השקע. מדברים אלה הסיק בית המשפט כי הסיבה לקריסת הרצפה ולתוצאות הקשות שארעו היא הימנעות המערערים מהזמנת מהנדס בנין. על כך

הוסיף בית המשפט וקבע, כי טענת המערערים לפיה אין להניח כי מהנדס בנין סביר היה מסייע בפתרון הבעיה אינה יכולה להישמע מפי מי שכלל לא הזמין מהנדס כאמור.

בית המשפט דחה טענה נוספת שהעלו המערערים, ולפיה משלא הוכח כי השקע בריצוף שנתגלה מספר שבועות לפני האסון נגרם בשל כשל מבני, לא מתקיים הקשר הסיבתי הנדרש לצורך הרשעה בעבירות. בענין זה הדגיש בית המשפט כי לצורך ביסוס הקשר הנדרש, יש להראות כי הימנעות המערערים להזמין מהנדס בנין היא אשר גרמה לתוצאה הקשה. בית המשפט קבע, כי הקשר הסיבתי הוכח בדבריו של המהנדס שוורץ, לפיהם אילו היו הנאשמים מזמינים מהנדס בנין שיבדוק את פשר הנזק המיבני רחב-הממדים שהתגלה במרצפות האולם, הוא היה עומד על הקשר בין השקיעה לבין הכשל המיבני, ומורה על השבתת פעילות האולם, ובכך היה נמנע אסון (הכרעת דין בת"פ (שלום י-ם) 3386/03 מדינת ישראל נ' עדי, פסקה 38(ג) (לא פורסמה, 27.10.2004)).

10. בהסתמך על ממצאים ומסקנות אלה, הרשיע בית משפט השלום את שני המערערים שלפנינו, ואת אורי ניסים בעבירות של גרימת מוות ברשלנות וחבלה ברשלנות. בעניינו של דוד עדי קבע בית משפט השלום, כי אחריותו כעובד שכיר לא השתרעה על תחום האחזקה המבנית של האולם, וכי לא היתה לו סמכות או יכולת להחליט בתחום זה, ועל כן הוא זוכה בדין.

11. בגזר דינם של המערערים ציין בית משפט השלום כי רשלנותם ניצבת ברף הגבוה של עבירת גרימת מוות ברשלנות, והדגיש את הצורך להעביר מסר חד וברור, לפיו על בעלי נכסים העומדים לשימוש הציבור מוטלת חובה לדאוג לביטחונם ושלומם של המוזמנים לנכס. לצד שיקולים אלה, הביא בית משפט השלום בחשבון את נסיבותיהם האישיות של המערערים, ובהן את מצוקותיהם הכלכליות והמשפחתיות. לבסוף, השית בית משפט השלום על כל אחד מן המערערים עונש של שלושים חודשי מאסר לריצוי בפועל, וארבעה חודשי מאסר לריצוי על תנאי. אורי ניסים נידון, כאמור, לעונש מאסר של ארבעה חודשים לריצוי בעבודות שירות, ולארבעה חודשי מאסר על תנאי.

פסק דינו של בית המשפט המחוזי

12. המערערים לא השלימו עם הרשעתם בדין, ועם העונש שהושת עליהם, וערערו לבית המשפט המחוזי. המשיבה, מצדה, ערעה על זיכוי של דוד עדי. בערעורם, הלינו

המערערים בעיקר על קביעותיו של בית משפט השלום בשאלת הקשר הסיבתי העובדתי בין רשלנותם, כפי שנקבעה על ידי בית המשפט, לבין הנזק שארע, ולצורך ביסוס טענותיהם בענין זה, ביקשו לצרף לערעור חוות דעת מקצועית של פרופ' טצה. בית המשפט המחוזי (כב' ס' הנשיא ע' חבש והשופטים י' צבן וי' נועם) דחה את בקשתם, בקובעו כי לא נתקיימו התנאים המצדיקים קבלת ראייה חדשה בשלב הערעור.

בית המשפט המחוזי דחה את טענות המערערים בשאלת הקשר הסיבתי העובדתי וקבע, כי דבר קיומו הוכח כראוי בעיקר מתוך עדותו של המהנדס שוורץ. לצורך ביסוס הקשר הסיבתי העובדתי, די היה להוכיח כי בדיקה של מהנדס בנין היתה מגלה את הסיבה לשקיעות הרצפה, בין אם סיבה זו נעוצה בכשל מבני, בין בבחינת חול, ובין בגורם אחר. בירור מקור הבעיה ברצפה היה מביא ללא ספק לנקיטת אמצעים כאלה ואחרים שהיו מונעים את האסון. בבחינת למעלה מן הצורך, קבע בית המשפט כי בחינת עדותו של המהנדס שוורץ, על רקע מארג הראיות השלם, מלמדת כי מקור השקיעות ברצפה היה בכשל מבני, ולא בליקוי בריחת חול או בכל סיבה אחרת. בית המשפט המחוזי לא ראה להקל בעונשים שנגזרו על המערערים. הוא דחה, בד בבד, את ערעורה של המשיבה על זיכוי של דוד עדי.

הערעור

טענות המערערים

13. טענתם המרכזית של המערערים היא כי לא הוכח הקשר הסיבתי העובדתי הנדרש בין ההתרשלות המיוחסת להם, המתבטאת באי זימון מהנדס בנין לבדוק את מהות שקיעת המרצפות באולם ורסאי, לבין האסון שארע עקב קריסת הרצפה והנזקים האנושיים והרכושיים האדירים שנגרמו בעטייה. המערערים טוענים, כי כדי לבסס את קיומו של קשר סיבתי עובדתי בנסיבות מקרה זה, היה על המשיבה להוכיח שתי טענות מצטברות שנטענו בכתב האישום. האחת, כי השקע ברצפת אולם ורסאי נגרם בשל כשל מבני שהיה קיים כבר כחודש לפני האסון; והשנייה, כי אילו הזמינו מהנדס בנין לבדיקה במקום היה מתגלה הכשל המבני, ובעקבותיו היו ננקטים אמצעים להסרת הסכנה, ובכלל זה – השבתת השימוש באולם הארועים, שהיה בהם כדי למנוע את האסון. המערערים טוענים, כי אף אחת מן הטענות האמורות לא הוכחה מעבר לספק סביר, כנדרש בהליך פלילי. אשר לטענה הראשונה בדבר גורמי השקיעה, מפנים המערערים לקטעים שונים מעדותו של המהנדס שוורץ מהם עולה, לטענתם, כי מקור השקע אינו טמון בהכרח בקיומו של כשל מבני. לדבריהם, שגו שתי הערכאות דלמטה

בקובען כי לצורך ביסוס הקשר הסיבתי העובדתי אין הכרח להוכיח כי מקור השקע שנתגלה ברצפת ורסאי הינו בכשל מבני, אלא די להוכיח כי הזמנת מהנדס בנין היתה מונעת את האסון. בענין זה מדגישים המערערים כי בלא להוכיח שמקור השקע הוא בכשל מבני, ממילא לא ניתן לבסס קביעה לפיה מהנדס בנין שהיה בוחן את השקע, היה למד על קיומה של בעיה הנדסית, המצדיקה את השבתת האולם.

לחלופין, טוענים המערערים, כי אפילו בהנחה שמקור השקע טמון בכשל מבני, לא הוכח כי בדיקת מהנדס היתה חושפת את הכשל, והם מפנים בהקשר זה לאמירות שונות בעדותו של המהנדס שוורץ מהן עולה, לטענתם, כי אין בטחון בכך שמהנדס בנין ותיק ומנוסה היה מאתר את הכשל המבני, וכי אילו הוזמן למקום מהנדס בנין שאינו מומחה, ניתן להניח כי לא היה מגלה את הכשל כלל. עוד טוענים המערערים, כי קביעתו של בית משפט השלום, לפיה מהנדס לא מיומן היה מאתר את הכשל תוך הסתייעות במהנדס אחר, אין לה אחיזה בדבריו של המהנדס שוורץ או בחומר הראיות, וממילא אין בה כדי לבסס את הקשר הסיבתי מעבר לספק סביר. המערערים מוסיפים וטוענים, כי קביעתו של בית המשפט המחוזי לפיה "מהנדס סביר" היה מאתר את הכשל, הינה קביעה מוקשית, אשר מאיינת את ההבחנה שעשה המהנדס שוורץ בין מהנדס מנוסה ומיומן, שייתכן שהיה מגלה את הכשל, לבין מהנדס ממוצע, שככל הנראה לא היה מאבחן את הכשל. לדברי המערערים, הערכאות דלמטה בחנו את קיומו של הקשר הסיבתי העובדתי באמות מידה נורמטיביות-ערכיות, השייכות על פי טיבן לשאלת הקשר הסיבתי המשפטי, בעוד שהיה עליהן להקפיד הקפדה יתירה על בירור ה"סיבה בלעדית" לקרות האסון, שעניינה בקשר הסיבתי העובדתי, בייחוד נוכח העובדה שהרשלנות המיוחסת למערערים היא רשלנות שבמחדל.

14. אשר ליסוד הנפשי הנדרש, טוענים המערערים כי שגו שתי הערכאות דלמטה בקובען כי המערערים יכלו והיו צריכים לצפות את קרות האסון. לדבריהם, מאחר שלא היתה להם יכולת פיזית לצפות את קיומו של הכשל המבני, ממילא לא היתה עליהם חובה נורמטיבית לצפות כי הכשל המבני יוביל לאסון.

15. המערער 2 טוען, כי אין להטיל עליו אחריות כלשהי לאסון, בצינו כי תפקידו היה לייצג את ענייני האולם כלפי גורמי חוץ (עירייה, בנקים וכיוצא באלה), ובהדגישו כי לא נכח בהתייעצויות שבהן הוחלט על תיקון הריצוף באולם. לדבריו, אין מקום להטיל עליו אחריות פלילית רק בשל היותו אחד מבעלי האולם, ויש לגזור גזירה שווה בין ענייניו שלו לבין ענייניו של דוד עדי, שזוכה בדין מאחר שלא נטל חלק בענייני התחזוקה הנוגעים לאולם.

16. המערערים חוזרים ומבקשים להגיש כראייה נוספת את חוות דעתו של פרופ' טצה, שיש בה, לטענתם, כדי להוכיח כיצד היה נוהג מהנדס סביר בנסיבות הענין. המערערים סבורים כי קבלתה של חוות הדעת חיונית לשם עשיית צדק.

17. לחלופין, טוענים המערערים כי יש להקל בעונשים החמורים שהושתו עליהם. לדבריהם, העונשים שנגזרו עליהם חורגים מן המקובל בעבירות של גרימת מוות ברשלנות, מה גם שאחריותם לקרות האסון פחותה מזו של המהנדסים. הם מדגישים את נסיבותיהם האישיות, ובכלל זה, את היותם אנשי משפחה נורמטיביים, ואת הסבל הרב שנגרם להם ולמשפחותיהם עקב האסון.

18. לאחר מתן הכרעת הדין בבית המשפט המחוזי בתיק המהנדסים, הגישו המערערים השלמת טיעון בכתב ובה טענו, כי מעיון בהכרעת הדין עולה שהמשיבה העלתה טענות סותרות בכל אחד מן ההליכים המקבילים, של המהנדסים מצד אחד ושל בעלי האולם מצד שני, בענין מימדי השקע, ובשאלה האם בקיומו של השקע על מימדיו כאמור טרם קריסת הרצפה, היה משום התרעה שחייבה נקיטת פעולה כלשהי. לטענת המערערים, עמדת המשיבה בתיק המהנדסים היתה כי השקע ברצפת ורסאי לא היווה התרעה מספקת ביחס לסכנת קריסת הרצפה, וזאת בניגוד לטענתה במשפטם הם כי השקע החריג חייב טיפול מיידי. ה"דיבור הכפול" של המשיבה בשני ההליכים המקבילים מגבש, לגישת המערערים, טענת הגנה מן הצדק שיש בה כדי להביא לזיכויים בדין.

בטיעון משלים נוסף מטעם המערערים לאחר מתן גזר הדין בתיק המהנדסים ציינו, כי העונשים שנגזרו על שלושה מתוך ארבעת המהנדסים שהורשעו הינם קלים באופן משמעותי מן העונשים שהושתו עליהם. לטענתם, הפער בין העונשים בשני ההליכים המקבילים נוגד את עקרון אחדות הענישה, המקובל לגבי שותפים לעבירה.

לאחר מתן פסק הדין בערעור המהנדסים, הגישו המערערים השלמת טיעון נוספת, ובה התייחסו להשלכה שיש להכרעה באותו ענין על עניינם שלהם. לטענתם, הרשלנות שיוחסה למהנדסים, הנובעת מתכנון וביצוע רצפת ורסאי בשיטת בנייה מסוכנת ובלתי תקנית, מדגישה כי יכולתם שלהם כבעלי האולם למנוע את האסון היתה קטנה. עוד נטען, כי קביעתו של בית משפט זה בערעור המהנדסים, לפיה מצבה של רצפת ורסאי קודם לאסון לא שימש התרעה מספקת, מלמדת כי לא היתה להם, בתורת בעלי האולם, יכולת פיסית לצפות את האסון. חיזוק לטענה זו הם מוצאים בטענותיה

הסותרות של המדינה בענין זה בשני ההליכים המקבילים. המערערים מציינים, כי עונשיהם של המהנדסים נותרו על כנם, וטוענים כי עובדה זו מחייבת להקל באופן ממשי בעונשיהם שלהם, וליצור בכך מדרג עונשי סביר בינם לבין המהנדסים. הם שבים וטוענים, כי אחריותם לקרות האסון פחותה מזו של המהנדסים, וכי יש לראות בעונש המקל שהושת על אחד המהנדסים – שישה חודשי מאסר בפועל (שיכול שירוצו בדרך של עבודות שירות) – בגדר רף עליון לעונשיהם שלהם.

טענות המשיבה

19. המשיבה מצידה סומכת ידיה על ממצאיהם ומסקנותיהם של בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי, וטוענת, כי קביעותיהם בענין הקשר הסיבתי העובדתי הוכחו בראיות כדבעי. היא מדגישה, כי מדובר בקביעות עובדתיות שנבחנו על ידי שתי ערכאות, וכי אין זה מדרכה של ערכאת הערעור להתערב בממצאים שבעובדה.

לטענת המשיבה, מדבריו של המהנדס שוורץ עולה באופן חד משמעי כי מקור השקע ברצפת האולם טמון בכשל מבני, וכי לו זומן מהנדס בנין לבדוק את המבנה, היה נמנע האסון. היא טוענת, כי מסקנתו של המהנדס שוורץ, לפיה מהנדס סביר היה מזהה את טיב הבעיה המבנית, או נעזר במהנדס אחר על מנת לעמוד על טיבה, לא נסתרה בחוות דעת נגדית, או בכל דרך אחרת, וכי חוות הדעת של פרופ' טצה, אותה מבקשים המערערים להגיש עתה, אינה עוסקת כלל בשאלה זו.

המשיבה מדגישה בטענותיה, כי מחדלי המערערים, שהביאו לקרות האסון, אינם "מחדלים טהורים" המתמצים רק באי זימון מהנדס בנין, אלא "מחדלים מעורבים" שנלווה להם גם התנהגות אקטיבית פסולה המתבטאת בהמשך תפעולו של האולם.

20. אשר ליסוד הנפשי, טוענת המשיבה, כי, בנסיבות הענין, המערערים היו יכולים וצריכים לצפות את התמוטטות רצפת האולם. השקע החרגי שנתגלה ברצפת אולם ורסאי שימש נורת אזהרה, שהתריעה על אסון מתקרב, ונתקיימה אפשרות פיזית לצפות כי היא מהווה סימן להתמוטטות קרבה. הצפיות הנדרשת היא ביחס לאפשרות גרימת התוצאה, קרי: התמוטטות הרצפה שבעטייה ייגרם נזק כבד לשוהים במקום. לצורך ביסוס קיומו של קשר סיבתי, אין צורך להוכיח צפיות ביחס לאופן המדויק שבו התרחש הנזק. על כן נטען, כי אי ידיעת המערערים את טיבו המדויק של הכשל המבני ברצפת ורסאי אינה משנה מן המסקנה בענין הקשר הסיבתי. במקרה זה, נתקיימה צפיות

בפועל לאפשרות גרימת התוצאה. צפיות זו נלמדת, מן העובדה שהמערערים נתנו דעתם לשאלה האם השקע נוצר כתוצאה מכשל מבני, שמקורו בהסרת המחיצה בקומה התחתונה, אך לא פעלו לברר באופן מקצועי שאלה זו, ולנקוט אמצעים למניעת הנזק בעקבות בירור זה.

21. המשיבה הוסיפה, כי הטענה בדבר העלאת טענות סותרות על ידה בשני ההליכים המקבילים, דינה להידחות. לדבריה, אין כל סתירה בטיעוניה בשני ההליכים בענין זה. בהליך המהנדסים היא טענה כי אופיו של השקע ברצפה לא היווה התרעה מספקת כלפי אדם רגיל מן הישוב. בהליך בענייננו, טענה כי אופיו של השקע היווה התרעה מספקת כלפי בעלי האולם, שיש עליהם חובה מיוחדת לנקוט אמצעי זהירות להגנה על באי האולם, והיה עליהם לזמן איש מקצוע מובהק לבדוק את מקור השקיעה ברצפה. כבעלי הנכס, וכמי שהאחריות לשלומם וביטחונם של המשתמשים באולם מונחת על כתפיהם, מוטלת על המערערים חובת זהירות מוגברת ומיוחדת לעמוד על טיבו של המפגע באולם. לפיכך, משמעותו של השקע ברצפה מבחינתם אינה דומה למשמעותו בעיני אדם מן הישוב, שאין לו קשר וזיקה לאולם השמחות. מכאן, שאין סתירה בעמדותיה של המדינה בשני ההליכים המקבילים.

22. המשיבה השלימה את טיעוניה בעקבות פסק הדין בערעור המהנדסים. היא טוענת, כי מקור הכשל המבני טמון בשיטת הבנייה "פל-קל", שהיא שיטה מסוכנת ובלתי תקינה. לגישה, אין לקבל את טענת המערערים, לפיה יש להשקיף על אחריותם לאסון כשולית ביחס לאחריות המהנדסים. לטענתה, אחריותם עומדת בפני עצמה, ומתבססת על מישור רשלנות שונה מזה של מתכנני האולם. אחריותם אינה נוגעת לשיטת הבנייה של ה"פל-קל", אלא מתמקדת בכך שהם הבחינו בשקע חריג ברצפה בעומק של בין 5-10 ס"מ ובהיקף של כ-40 מ"ר, לא פעלו לברר את טיבו, ואף פעלו באופן אקטיבי להסתרתו באמצעים קוסמטיים על ידי הצבת בר-מזון במקום, ולאחר מכן בתיקון הריצוף, שלא פתר את מקור הכשל המבני. אנשי המקצוע שהזמינו המערערים אינם בעלי הכשרה רלבנטית לענין זה. אולם, אפילו האנשים שהוזמנו למקום, שאינם בעלי הכשרה רלבנטית, עמדו על חריגות מצב הרצפה ועל הסכנה שנבעה ממנו, שהיוותה נורת אזהרה ביחס לבעלי האולם. לעמדת המשיבה, חובתם של בעלי אולם אירועים להיות ערניים לכשלים הנוצרים באולם שבאחריותם, בלא קשר לכשל המובנה בשיטת הבנייה "פל-קל". אחריותם היא עצמאית, ועומדת בפני עצמה.

23. המשיבה טוענת, כי אין מקום להתערב בעונש שהוטל על המערערים. לגישה, העובדה שעל המהנדסים הוטל עונש קל מזה שהוטל על המערערים אינה מצדיקה,

כשלעצמה, להקל בענישה. המשיבה מציינת, עם זאת, כי לגישה היה מקום להחמיר בעונשם של המהנדסים ולהטיל עליהם עונש חמור מזה שהוטל על המערערים.

הכרעה

24. המערערים הורשעו בשתי עבירות: גרימת מוות ברשלנות בניגוד לסעיף 304 לחוק העונשין, וחבלה ברשלנות, עבירה לפי סעיף 341 לחוק העונשין.

סעיף 304 לחוק העונשין קובע:

גרימת מוות ברשלנות

"הגורם ברשלנותו למותו של אדם דינו – מאסר שלוש שנים".

סעיף 341 לחוק העונשין קובע:

חבלה ברשלנות

"העושה מעשה שלא כדין, או נמנע מעשות מעשה שחובתו לעשותו, והמעשה או המחלל אינם מן המפורטים בסעיפים 338 עד 340, ונגרמה בהם חבלה לאדם דינו – מאסר שנה".

שתי העבירות בהן הואשמו המערערים הן עבירות רשלנות תוצאתיות, שההבדל ביניהן הוא בחומרת התוצאה. יסודות העבירות מבחינת הרשלנות שבמעשה או במחלל דומים בשתי העבירות.

המונח "רשלנות" מוגדר בסעיף 21 לחוק העונשין כך:

רשלנות

"(א) רשלנות – אי מודעות לטיב המעשה, לקיום הנסיבות, או לאפשרות הגרימה לתוצאות המעשה, הנימנים עם פרטי העבירה, כשאדם מן הישוב יכול היה, בנסיבות הענין, להיות מודע לאותו פרט, ובלבד –

(1) שלענין הפרטים הנותרים, היתה לפחות

רשלנות כאמור;

(2) שאפשרות גרימת התוצאות לא היתה בגדר

הסיכון הסביר.

(ב) רשלנות יכול שתיקבע כיסוד נפשי מספיק רק לעבירה שאינה מסוג פשע".

בבסיס ההגדרה של עבירת הרשלנות מונח יסוד נורמטיבי-ערכי, המשותף ליסוד העובדתי וליסוד הנפשי. היסוד העובדתי נלמד מסעיף 21(א)(2), לפיו נדרש כי אפשרות גרימת תוצאות ההתרשלות לא היתה בגדר הסיכון הסביר. אשר ליסוד הנפשי, נדרש היעדר מודעות לפחות לאחד מרכיבי היסוד העובדתי של העבירה, מקום שבו "אדם מן הישוב" יכול היה להיות מודע, בנסיבות הענין, לאותו פרט. אמת המידה הנורמטיבית של "אדם מן הישוב" סובבת סביב היסוד העובדתי והיסוד הנפשי בעבירה, כאחד.

25. המונח "אדם מן הישוב" מציב אמת מידה של סבירות, הקובעת את רמת הזהירות הנדרשת בנסיבותיו של מקרה נתון (ראו ע"פ 7832/00 יעקובוב נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(2) 534, 544 (2002), להלן: ענין יעקובוב; רע"פ 1007/05 מדינת ישראל נ' בוחבוט, פסקה 4 לפסק דיני (לא פורסם, 1.9.2008), להלן: ענין בוחבוט). מושג זה משקף אמת מידה נורמטיבית המתייחסת לבחינת אופי ההתנהגות, קרי – האם אדם סביר היה מקים סיכון כזה, או יכול וצריך היה לצפות את קיומו. מושג זה עוסק ביסוד העובדתי של העבירה, תוך הסתייעות במבחנים מקובלים בדיני הנזיקין הבוחנים האם מוטלות על האדם חובות זהירות מושגית וקונקרטית; האם הופרו חובות אלה; והאם הנזק קשור קשר סיבתי עובדתי ומשפטי להפרות האמורות. מושג ה"אדם מן הישוב" בהגדרת הרשלנות הפלילית משרת גם את היסוד הנפשי בעבירת רשלנות, בהציבו אמת מידה אובייקטיבית לשאלה – האם אדם סביר, בנסיבות הענין, יכול וצריך היה להיות מודע לטיב המעשה, או לנסיבותיו, או לאפשרות הגרימה לתוצאותיו. מושג האדם הסביר, המהווה ציר מכוון בבדיקת היסוד העובדתי והנפשי, מגלם בתוכו את האיזון הראוי בין הערכים והאינטרסים השונים הצריכים לענין, והוא מהווה מושג נורמטיבי (ע"א 5604/94 חמד נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(2) 498, 505-511 (2004), להלן: ענין חמד). על השיקולים הרלוונטיים בהקשר זה ועל אופי האיזון הראוי לצורך קביעה בדבר קיומה של רשלנות עמדתי בענין בוחבוט:

"האיזון הראוי בין הערכים הרלבנטיים לצורך קביעת קיומה של רשלנות נועד להביא לשיקלול נכון בין שיקולים שבאינטרס ציבורי כללי לבין אינטרס ההגנה על הנפגע הפוטנציאלי, תוך התחשבות בגורמים שונים, ובהם תועלת חברתית וכלכלית בצד שיקולי מוסר, הגינות וצדק. האיזון בין שיקולים אלה מסייע בהגדרת היקף החובה החלה על הנאשם, והיקף האמצעים בהם עליו לאחוז כדי לקיים את חובתו בשים לב לנסיבות בהן

הוא פועל (ע"א 145/80 ועקנין נ' המועצה המקומית בית שמש, פ"ד לז(1) 113, 132-131(1982)). קיימת קורלציה בין היקף האחריות, לבין מידת ההסתברות להתרחשות הנזק, לחומרתו של הנזק, ולהיקף האמצעים הנדרשים למניעתו. ישנה התחשבות בטבעו של האדם, באורח התנהלותו המצוי והראוי, ובהקרנה העשויה להיות לקביעת נורמת ההתנהגות הראויה על אופן תיפקודן של מערכות אנושיות שונות. קביעת היקף החובה, והיקף האמצעים הנדרשים לצורך קיומה, רגישה גם לשיקולים ערכיים של צדק והגינות, בהיותה נגזרת ממדיניות חברתית ראויה" (ענין בוחבוט, פסקה 6 לפסק דיני).

אמת המידה הנשענת על מושג "האדם הסביר" או ה"אדם מן הישוב" משמשת לא רק לקביעת היקפה של חובת הזהירות החלה על אדם, אלא גם לבחינה האם במעשיו או במחדליו סטה מרמת הזהירות הנדרשת, והאם נקט באמצעי הזהירות הסבירים הנדרשים בנסיבות הענין (ענין בוחבוט, פסקה 7 לפסק דיני). השאלה הניצבת בהקשר זה היא – האם סטה הנאשם מרמת הזהירות הראויה שהוא מצופה לנהוג על פיה, להבדיל מרמת הזהירות שהיה מסוגל לה (ענין חמד, בעמ' 506; ענין בוחבוט, פסקה 7 לפסק דיני). האחריות מתמצה בחובה לנקוט אמצעי זהירות סבירים למניעת הנזק (ענין חמד, בעמ' 509; ע"א 4025/91 צבי נ' קרול, פ"ד נ(3) 784, 790 (1996)).

יסודות העבירה של גרימת מוות ברשלנות (סעיף 304 לחוק העונשין)

26. יסודות העבירה של גרם מוות ברשלנות על פי סעיף 304 לחוק העונשין כוללים יסוד עובדתי שעניינו מעשה או מחדל רשלני שתוצאתו היא מותו של אדם. יש להוכיח קשר סיבתי עובדתי ומשפטי בין המעשה לבין התוצאה (ע"פ 9826/05 מחאג'נה נ' מדינת ישראל, פסקה 14 (לא פורסם, 9.7.2008), להלן: ענין מחאג'נה). לצורך בירור היסוד העובדתי, ניתן להיעזר במושגי הרשלנות האזרחית.

במסגרת בירור ההתנהגות הרשלנית, בוחנים האם מוטלת על הנאשם חובת זהירות מושגית, וחובת זהירות קונקרטית. חובת הזהירות המושגית "מבטאת מדיניות משפטית דינמית, הרגישה לצרכים המשתנים ולהשקפות החברה. היא מושתתת על מבחני צפיות טכנית ונורמטיבית, ובמסגרתה נלקחים בחשבון שיקולי מדיניות שונים" (ע"פ 7193/04 יקירביץ' נ' מדינת ישראל, פסקה 53 (לא פורסם, 30.4.2007), להלן: ענין יקירביץ'). חובת הזהירות הקונקרטית מתקיימת "אם בנסיבותיו המיוחדות של המקרה, אדם סביר יכול וצריך היה לצפות את התרחשות הנזק למי שניזוק בפועל" (ע"א 7130/01 סולל בונה בניין ותשתית בע"מ נ' תנעמי, פ"ד נח(1) 1, 18 (2003)). חובת הזהירות הקונקרטית מתקיימת, אפוא, כאשר בנסיבותיו הספציפיות של המקרה, ניתן היה

(טכנית) וצריך היה (נורמטיבית) לצפות את הנזק. שאלת עמידתו של הנאשם בחובות אלה נבחנת על פי מושגי האדם הסביר כפונקציה של נסיבותיו המיוחדות של העניין. כדי לעמוד בחובות הזהירות, עליו לנקוט באמצעי זהירות סבירים להסרת הסיכון שניתן וצריך לצפותו.

27. לשם הרשעה בפלילים נדרש כי מידת הסטייה מנורמת ההתנהגות הסבירה תהא גבוהה ממידת הסטייה מרמת הזהירות הנדרשת לשם גיבוש עוולת הרשלנות האזרחית (ע"פ 385/89 אבנת נ' מדינת ישראל, פ"ד מו(1) 1, 12 (1991), להלן: ענין אבנת; ענין יקירביץ', פסקה 56). השיקולים שיש להביא בחשבון לצורך קביעת קיומה של רשלנות בפלילים אינם זהים לשיקולים שיש לשקול לצורך גיבוש יסודות עוולת הרשלנות האזרחית:

“עניינה של הרשלנות האזרחית בהטבת נזקו של הניזוק בידי המזיק. עניינה של הרשלנות הפלילית ביחס שבין הנאשם לבין החברה, והצורך להגן על בטחון הציבור מפניו. אף שמושגי יסוד מדין הרשלנות האזרחי מנחים לצורך קביעת היקף החובה והסטייה ממנה במישור הפלילי, הערכים המוגנים בשני המישורים אינם זהים, ושוני זה מתבטא באי החפיפה הקיימת ביסודות הנדרשים לצורך גיבוש העוולה לעומת יסודות העבירה הפלילית, כמו גם בשוני ברמת ההוכחה ובנטלי ההוכחה, ובהבדלים הקיימים בכללי הפרשנות החלים עליהם” (ענין בוחבוט, פסקה 10 לפסק דיני).

השוני בין סטנדרט ההתנהגות הנדרש בעבירות רשלנות במשפט הפלילי לבין זה הנדרש בדין האזרחי נובע בעיקר מן הסטיגמה המוסרית הנלווית להרשעת אדם בפלילים, שאינה קיימת במישור האזרחי (ראו: ענין אבנת, בעמ' 12), ובשוני בנקודת המוצא של הדין הפלילי המכוון למנוע נזק לציבור הטמון בעבירה הפלילית, לבין זו של דין הנזיקין המתמקד בהטבת נזקו של הנפגע האינדיבידואלי.

28. לצורך קיומו של הרכיב העובדתי בעבירת רשלנות שבמחדל, יש להצביע על חובת עשייה מכח הדין או מכח חוזה (סעיף 18(ג) לחוק העונשין). במקרה זה, מהוות חובות הזהירות המושגית והקונקרטית הקבועות בדיני הנזיקין מקור חובה לפעול, שהפרתה היא מחדל העשוי להקים אחריות פלילית (ענין בוחבוט, פסקה 13 לפסק דיני; ע"פ 6811/01 אחמד נ' מדינת ישראל, פ"ד נז(1) 26, 33-34 (2002)).

העובדה כי ההתרשלות המיוחסת למערערים מקורה בהתנהגות שיסודה במחדל, מחייבת להחיל את הנורמה הפלילית ביתר קפדנות בהשוואה למקרים בהם ההתנהגות מקורה במעשה שאינו מחדל (ראו ענין בוחבוט, פסקה 14 לפסק דינו של השופט ג'ובראן; פסקה 13 לפסק דיני).

29. לצורך הוכחת הקשר הסיבתי, יש להראות כי הפרת חובת הזהירות היא אשר גרמה לתוצאה המזיקה. הקשר הסיבתי מבטא את הזיקה בין המעשה לתוצאה. נדרש קשר סיבתי עובדתי ומשפטי בין המעשה לתוצאה. הפן העובדתי של הקשר הסיבתי מתייחס לקשר הפיזי בין המעשה לתוצאה; הפן המשפטי מייחס לעושה את האחריות להתרחשות התוצאה. לצורך ביסוס הקשר הסיבתי בעבירה, נדרש להוכיח את שני היסודות – העובדתי והמשפטי. הקשר הסיבתי העובדתי בוחן האם התנהגות הנאשם היתה סיבה הכרחית, בבחינת "סיבה שבלעדיה אין" להתרחשות התוצאה. זהו מבחן פיסי אובייקטיבי המצביע על כך שההתנהגות היוותה סיבה פיסית הכרחית בשרשרת הסיבתיות שהסתיימה בתוצאה. הקשר הסיבתי המשפטי מקשר בין התנהגות העבריין לתוצאה במישור האחריות המשפטית. הוא מבוסס על מבחן אובייקטיבי של חזות מראש של אפשרות התרחשות התוצאה. בעבירות רשלנות, הפן המשפטי של הקשר הסיבתי עניינו במבחן היכולת וחובת הצפייה של אדם סביר את התרחשות התוצאה ואת הדרך בה התרחשה. אין די ביכולת לצפות. צריך שתתקיים גם חובה לצפות את התוצאה. הקשר הסיבתי המשפטי מבטא את זיקת השייכות של הנאשם לתוצאה המזיקה, והוא נועד לבחון האם יש לייחס לו אחריות משפטית לגרם התוצאה, או שמא יש לפטור אותו מאחריות משפטית, בין מן הטעם שגורם נוסף תרם לקרות הנזק, ובין מטעמי מדיניות אחרים. במסגרת הקשר הסיבתי המשפטי יש לבחון האם אדם סביר בנסיבות הענין יכול וצריך היה לצפות מראש את התרחשות התוצאה ואת אופן התרחשותה. זהו מבחן נורמטיבי-אובייקטיבי של צפיות סבירה של "אדם מן הישוב" את התוצאה (ראו ע"פ 119/93 לורנס נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(4) 1, 34-36 (1994), להלן: ענין לורנס). מבחן הצפיות הסבירה לצורך הקשר הסיבתי המשפטי משקף את יכולת הצפייה של אדם מן הישוב להבדיל ממודעותו בפועל. יכולת הצפייה של האדם מן הישוב משקפת את ערכי החברה ומטרותיה הרלבנטיות (ענין יעקובוב, בעמ' 546); הצפייה הסבירה, הקובעת את סטנדרט ההתנהגות, קשורה אך אינה זהה ליכולת הצפייה של העושה עצמו (ע"פ 9723/03 מדינת ישראל נ' בלזר, פ"ד נט(2) 408, 415 (2004); יורם רבין ויניב ואקי דיני עונשין 217 (2008); מרדכי קרמניצר "על הרשלנות בפלילים – יסוד נפשי, יסוד עובדתי או שניהם גם יחד" משפטים כד 71, 85 (1994), להלן: קרמניצר). לכאורה, מבחן זה זהה למבחן "הצפיות הסבירה" הנוהג לבחינת קיומה של התרשלות. אולם, בעוד שלצורך התרשלות נדרשת צפיות נורמטיבית כלפי עצם

התרחשות התוצאה, לענין קיומו של קשר סיבתי משפטי נדרשת צפיות גם לאופן התרחשות התוצאה. לצד מבחן הצפיות, נוהגים שני מבחנים נוספים לבחינת הקשר הסיבתי המשפטי – "מבחן הסיכון" ו"מבחן השכל הישר" (ע"פ 84/85 ליכטנשטיין נ' מדינת ישראל, פ"ד מ(3) 141, 155-157 (1986); ע"א 576/81 בן שמעון נ' ברדה, פ"ד לח(3) 1, 7-8 (1984)).

30. היסוד הנפשי בעבירה הוא של "מודעות בכח" על פי אמות מידה של סבירות, לפחות לאחד ממרכיבי היסוד העובדתי של העבירה, במקום שאדם מן הישוב יכול היה בנסיבות הענין להיות מודע להם, וכאשר אפשרות גרימת התוצאה לא היתה בגדר סיכון סביר (ענין מחאג'נה, פסקה 114; ענין יעקובוב, בעמ' 544). המבחן איננו אם הנאשם היה מודע בפועל לגבי רכיבי היסוד העובדתי, אלא האם צריך היה להיות מודע לגבי אחד או יותר ממרכיבי היסוד העובדתי. זו שאלה נורמטיבית הנקבעת על פי שיקולי מדיניות ראויה. בדרך כלל, מקום שמדובר בעבירה תוצאתית, השאלה תיסוב בעיקרה על רכיב התוצאה שביסוד העובדתי: האם אדם מן הישוב יכול וצריך היה לצפות בנסיבות הענין כי מעשהו יביא לתוצאה שנגרמה – ובעניינו, למותו של אדם. מקום שבו התמלא היסוד העובדתי, כלומר, נמצא כי אדם נטל סיכון בלתי סביר והתרשל, יש לבחון האם התקיים היסוד הנפשי, כלומר, האם "אדם מן היישוב" במקומו, ובאותן נסיבות, יכול היה לצפות את התוצאות שנבעו מן הסיכון האסור שיצר. הצפיות הסבירה, היא יכולת הצפייה של אדם מן היישוב, משקפת איזון בין הערכים והאינטרסים הרלוונטיים. השאלה מהן הסכנות הצפויות ממעשה או מחדל רשלניים "אינה שאלה שבעובדות, כי אם שאלה שבדין" (ע"פ 196/64 היועץ המשפטי לממשלה נ' בש, פ"ד יח(4) 568, 571-572 (1964)). בעבירה של גרימת מוות ברשלנות, הסטנדרט הנורמטיבי המשמש לבחינת קיומו של יסוד נפשי הוא גבוה במיוחד, והוא נועד להתריע מפני אדישות וזלזול בחיי אדם (ראו: ענין לורנס, בעמ' 11-12; ע"פ 686/80 סימן טוב נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(2) 253, 264 (1982)). עם זאת, יש להחיל בזהירות את הנורמה של "מודעות בכח" כיסוד נפשי בעבירה, ולהימנע מהצבת סטנדרט גבוה מדי לענין זה, וזאת מתוך הכרה כי נורמה זו היא חריג לכלל לפיו הרשעתו של אדם בפלילים מחייבת קיומה של מחשבה פלילית (ענין בוחבוט, פסקה 12 לפסק דינו של השופט ג'ובראן; פסקאות 10-11 לפסק דיני והאסמכתאות שם). יוער, כי ככלל, מבחן "הצפיות הסבירה" הנוהג בבחינת קיומה של התרשלות ובבחינת קיומו של קשר סיבתי משפטי, ככל שהצפיות נוגעת לעצם התרחשות התוצאה, זהה למבחן "הצפיות הסבירה" הנקט במסגרת בחינת היסוד הנפשי (יעקב קדמי על הדין בפלילים – חוק העונשין חלק ראשון 92-93 (מהדורה מעודכנת, 2004); קרמניצד, בעמ' 76-77).

יסודות העבירה של חבלה ברשלנות (סעיף 341 לחוק העונשין)

31. עבירה זו היא עבירה תוצאתית החלה על כל מי שגורם במעשה או במחדל רשלני חבלה בגופו של אדם. תחומי האיסור נקבעים על פי מבחן הצפיות הסבירה לענין המעשה, ועל פי תוכנה של החובה לענין המחדל, העשויה לקום מכח כל דין או חוזה (יעקב קדמי על הדין בפלילים – חוק העונשין חלק שלישי 1334 (מהדורה מעודכנת, 2006), להלן: קדמי; ע"פ 74/62 פישמן נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד יז 1478, 1486 (1963)). לצורך היסוד העובדתי, די בכך שחובת הזהירות הסבירה הופרה. מידת הסטייה מרמת הזהירות, ואופיו של הסיכון שנוצר בעטייה, אינם מעלים ואינם מורידים, כל עוד מדובר בסטייה מרמת זהירות סבירה. התוצאה הנדרשת בעבירה היא גרימת חבלה לאדם עקב הפרת חובת הזהירות. מאחר שמדובר בעבירה תוצאתית, יש להוכיח קיומו של קשר סיבתי בין המעשה או המחדל לבין החבלה לגופו של אדם. היסוד הנפשי הנדרש, בין אם מדובר במעשה ובין אם במחדל, הוא של "רשלנות" כמובנה בסעיף 21 לחוק העונשין (קדמי, בעמ' 1338; ראו גם: ע"פ 4089/07 סייף נ' מדינת ישראל, פסקאות 39-40 לפסק דינה של השופטת נאור (לא פורסם, 6.5.2010)). די לצורך היסוד הנפשי במודעות בכח לרכיב מרכיבי העבירה, והשאלה היא האם אדם סביר יכול וצריך היה להיות מודע לאותם רכיבים (ענין יעקובוב, בעמ' 535).

אחריות בעל נכס למוזמנים לנכסו

32. יסוד דיני הרשלנות בהטלת חובה על אדם לנקוט באמצעי זהירות סבירים כדי למנוע נזק שניתן וצריך היה לצפותו בנסיבות המקרה. מחזיק במקרקעין חב חובת זהירות מיוחדת כלפי מבקר בקרקע שבחזקתו (אהרן ברק "אחריות בנזיקין של המחזיק במקרקעין" מחקרי משפט לזכר אברהם רוזנטל 104 (גד טדסקי עורך, התשכ"ד); דיני הנזיקין – תורת הנזיקין הכללית 465 (מהדורה שנייה, גד טדסקי עורך, 1976)). חובת המחזיק במקרקעין אינה מצטמצמת למניעת נזק למבקר בנכס מסיכון הטמון בו; היא מחייבת את המחזיק לנקוט אמצעי זהירות גם כדי לקדם סיכונים הצפויים מפעולותיו של פלוני המצוי על הקרקע (ע"א 145/80 ועקנין נ' המועצה המקומית בית שמש, פ"ד לז(1) 113, 124-125 (1982), להלן: ענין ועקנין).

ככלל, כאשר פלוני מבקר בנכס על פי הזמנת מחזיק הנכס, מקום שטמונה בנכס סכנה שאינה בגדר סכנה סבירה, והמחזיק יכול לצפות קיומה של סכנה זו העלולה לגרום נזק למבקר בנכס, חלה עליו חובה לצפותה, ולהסירה. אם יגרם לפלוני המבקר

נזק כתוצאה מן הסכנה, ייראה המחזיק בנכס כמי שמפר את חובת הזהירות שהוא חב כלפי המבקר:

"משהוזמן אדם אל מקום, ובו סכנה אשר בשביל בני אדם מסוגו אינה מן הרגילות – ועל כן אין המזמין יכול להניח שיזהר מפניה – המזמין צריך לחזות מראש, כי סכנה זו תגרור אחריה תוצאה מזיקה, ואם בעטייה ניזוק המוזמן, כי אז הפר המזמין את חובת הזהירות שחב לו, והתחייב בהטבת הנזק; ואילו נזק שנגרם למוזמן עקב ארוע שלא חרג מגדר הרגיל בשביל אותו מוזמן, על נזק זה אין המזמין חייב, בדרך כלל, לפצות את המוזמן, באשר לא יכול היה לראות את הנולד ולחזות את התוצאה מראש... אלא רשאי היה להניח כי המוזמן יישמר מפניה" (ע"א 683/77 ברוק נ' עיריית תל אביב-יפו, פ"ד לד(1) 157, 160 (1979)).

(ראו גם: ע"א 343/74 גרובנר נ' עיריית חיפה, פ"ד ל(1) 141, 155 (1975); ע"א 8/79 גולדשמידט נ' ארזי, פ"ד לה(3) 399, 410 (1981); ענין ועקנין, בעמ' 124).

הבעלות במקרקעין מטילה חובת זהירות מושגית על הבעלים לטובת מבקרים במקרקעין. הבעלות במקרקעין יוצרת זיקה בין הבעלים לבין סיכונים שנוצרו במקרקעין כשהמקרקעין בשליטתו. האחריות בגין נזק ספציפי תקבע רק עם הפרת החובה הקונקרטית.

"הבעלות והחזקה... במקרקעין, אשר יש בהם סיכון, יוצרות חובת זהירות מושגית כלפי מבקר. מכאן חובתה של רשות דרכים למנוע נזק מפגמים בדרך... מכאן חובתו של בעל מקרקעין כלפי מבקרים למנוע סיכונים בלתי סבירים במקרקעין" (ע"א 862/80 עיריית חדרה נ' זוהר, פ"ד לז(3) 757, 766 (1983)).

בע"א 1068/05 עיריית ירושלים נ' מימוני (לא פורסם, 14.12.2006) נפסק:

"החזקה במקרקעין מטילה חובת זהירות מושגית כלפי המבקרים בהם... כך, בין אם הנזק נגרם בשל מצבם הסטטי של המקרקעין, ובין אם הנזק נגרם בשל התממשות הסיכון מפעולה אקטיבית עליהם... כך, מקום בו הנזק נגרם בשטח המקרקעין, וכך גם מקום בו הנזק נגרם בשל התממשות סיכון הטמון במקרקעין לאדם או לנכס הנמצאים ברשות הרבים... כך, כאשר המחזיק מחזיק במקרקעין כדין, וכך גם כאשר הוא מחזיק בהם שלא כדין... המחזיק במקרקעין הינו גם לרוב בעל היכולת הטובה ביותר לחזות סיכונים הטמונים

במקרקעין ולמונעם, ופעמים רבות גם בעל יכולת טובה לפעול להקטנת סיכונים הנובעים מפעילות עיסקית המתקיימת בו ולפקח על מעשיה...” (שם, פסקה 12 לפסק דינו של הנשיא (בדימ') ברק).

החובה המושגית החלה על בעלים ומחזיק מקרקעין כלפי המבקרים, עדיין אין פירושה כי הוא בהכרח אחראי לנזק הספציפי שנוצר. שאלה זו מוכרעת רק אם הוכרה והופרה חובת הזהירות הקונקרטיית. בעלים שלא יצר סיכון ואין בכוחו למונעו לא ישא באחריות בגין אותו סיכון, שכן לא הפר את חובת הזהירות הקונקרטיית (ענין ועקנין, בעמ' 125).

מקור הנזק: חפץ מסוכן מטבעו לעומת דבר הטומן בחובו סכנה פוטנציאלית

33. בקביעת סטנדרט האחריות הפלילית, ישנה משמעות לשאלה האם מקור הנזק הוא דבר הטומן בחובו סכנה מובנית, או שמא מדובר בחפץ שאינו מסוכן מטבעו, אף שיתכן כי יהפוך מסוכן אם ינהגו בו בדרך מסוכנת. ביחס לחפץ הטומן בחובו סכנה מובנית, נדרשת רמת זהירות גבוהה במיוחד. בתחום האזרחי, היא מתבטאת, בין היתר, בהעברת נטל ההוכחה למזיק בעוולת רשלנות על פי סעיף 38 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]. בתחום הפלילי היא משתקפת בחובה מיוחדת בסעיף 326 לחוק העונשין. לא כן ביחס לחפץ "תמים", העשוי להיהפך מסוכן אם ינהגו בו שלא כראוי. רמת הזהירות והסטייה ממנה ביחס לחפץ כזה נמדדת בהתאם לנסיבות הענין (ע"א 1071/96 עזבון אלעבד נ' מדינת ישראל, פ"ד ס(4) 337 (2006); ענין בוחבוט, פסקה 14 לפסק דיני).

34. רצפת אולם ארועים אינה, כשלעצמה, דבר מסוכן. לפיכך, לא נדרשת לגביה רמת זהירות מוגברת מלכתחילה. עם זאת, היא "דבר" אשר עלול להחביא בתוכו סיכון פוטנציאלי אם נוהגים בו שלא בזהירות הנדרשת. לגבי אולם שמחות, מהות החובה מושפעת גם מן העובדה שייעודו של המקום לאכלס מאות ואלפי מוזמנים, הגודשים את המקום, ויוצרים עומס רב על המבנה. נסיבות אלה מטילות חובה מיוחדת על הבעלים והמחזיקים של המבנה לתקינותו, ולקיום כל האמצעים הנדרשים להבטיח את שלומם של המבקרים במקום.

מן הכלל אל הפרט

היסוד העובדתי

ההתנהגות הרשלנית

35. המערערים הינם בעלי האולם, ובתורת שכאלה הם חבים חובת זהירות מושגית לבאי האולם. חובה זו היא בעלת מימד מוגבר, בשים לב לכך שהאולם משמש את המערערים במסגרת עיסוקם, ואלפי מוזמנים משתתפים בארועים המתקיימים בו. הבעלות והחזקה במקרקעין מטילות, ככלל, חובת זהירות מושגית על הבעלים לטובת מבקרים במקרקעין. על אחת כמה וכמה כך הוא, כאשר המבקרים מוזמנים למקום, ולבעלים אינטרס כלכלי מובהק בהזמנתם זו.

36. בצד האחריות המושגית, יש לבחון האם קמה אחריות קונקרטיה ביחסים שבין המזיק הספציפי לבין הניזוק הספציפי בנסיבות המיוחדות של המקרה. השאלה היא האם בנסיבות המיוחדות של המקרה, קמה חובה קונקרטיה על המערערים להסיר את הסכנה אשר גרמה לפגיעה הקשה בקורבנות האסון. השאלה נחתכת על פי מבחן הצפיות, שמשמעותו בהקשר זה היא, האם בעלים סביר של אולם ארועים כדוגמת זה שבעניינו יכול וצריך היה לצפות את התרחשות הנזק שארע. שאלת היכולת לצפות היא טכנית באופייה. שאלת החובה לצפות היא נורמטיבית בטיבה, וקשורה בהכרעה ערכית – מה צריך אדם סביר לצפות בנסיבות המיוחדות של המקרה הנתון.

על בעל אולם ארועים מוטלת חובה קונקרטיה לדאוג לכך ששלומם וביטחונם של המוזמנים לאולם יובטח, וככל שמתגלים פגמים וליקויים במבנה המשמשים "נורת אזהרה" לקיומו של סיכון העלול להביא לפגיעה באדם, קמה חובה קונקרטיה להסירם בדחיפות כדי למנוע אסון. אמנם, בדרך כלל, מבנה האולם ורצפתו אינם מוגדרים "דבר מסוכן" על פי טיבם, שהרי הבעלים של האולם אינם אחראים לתכנון ולעיצוב המקצועי של המבנה. יחד עם זאת, המבנה ורצפתו עלולים להוות מקור סכנה למוזמנים ככל שלא יתחזקו כראוי. כאשר מתגלים לעין ליקויים ופגמים במבנה, מוטלת על הבעלים חובת זהירות קונקרטיה מוגברת לטפל בתיקונם ובהסרתם במהירות, לבל יסכנו את שלומם של באי המקום. במיוחד כך הדבר במבנה המשמש אולם ארועים, אליו מוזמנים מאות ואלפי בני אדם, דרך שגרה, שריבויים עלול להעצים את הסכנה. אכן, ייתכנו ליקויים במבנה שהסיכון הטמון בהם סמוי מן העין, ואינו נגלה לעיני הבעלים, והם אינם יכולים גם בזהירות סבירה לזהותם. כאלה עשויים להיות, למשל, ליקויים מבניים-הנדסיים שלא נלווה להם ביטוי פיזי חיצוני כלשהו. בנסיבות אלה, עשוי להיות, כי בעלים של אולם לא יחוב חובה קונקרטיה כלפי מוזמנים על נזק שארע, אלא ככל שקיימת חובת תחזוקה שוטפת של המבנה שנועדה למנוע אפשרות פוטנציאלית לליקויים מן הסוג שגרמו לנזק, אשר לא קוימה. החובה הקונקרטיה על בעל אולם מתפרשת על ליקויים מיבניים שניתן לאתרם באמצעים סבירים, ואשר אפשר וחובה

לצפות את הסכנה הנשקפת מהם לבאי המקום. על בעלים של אולם מוטלת, אפוא, חובה קונקרטיית להסיר סכנה הטמונה במבנה, שניתן לגלותה ולאמוד את היקפה באמצעים סבירים. כזה היה מצב הדברים בענייננו.

עיקרה של החובה הקונקרטיית שחלה על המערערים במקרה זה מתמצית בעובדות הבאות:

37. הליקוי ברצפת ורסאי לא היה ליקוי נסתר. הוא היה ליקוי גלוי לעין, רב מימדים, שהצביע על סיכון ברור וגלוי. המערערים הבחינו בו מספר שבועות לפני האסון, ולפי תיאוריהם שלהם הוא התבטא בשקיעות של ממש בריצוף האולם שהתפרשו על פני שטח נרחב עד 50 מ"ר, ועומק משתנה עד 10 ס"מ. הליקוי היה משמעותי, חריג ויוצא דופן. הוא היווה אות אזהרה ברור לקיומו של ליקוי מיבני, לאור אופיו וממדיו החריגים. הליקוי הגלוי אכן עורר חשש בקרב המערערים, ומהודעותיהם במשטרה ניתן ללמוד כי הם אף העלו סברות שונות באשר לסיבת השקיעות, ובהן ריקודי המוזמנים בכל ארוע שיצרו עומס מוגבר על הרצפה (ת/3, גליון 8, ש' 233); דחיסת בלוקים בחתך התקרה כתוצאה מן העומס שיצרו הריקודים (ת/23, ש' 210-211); שקיעת החול שמתחת לריצוף (ת/28, ש' 83; ת/3, גליון 9, ש' 267); והסרתו של קיר בקומה שמתחת לאולם (ת/18, גליון 5, ש' 121). נזכיר ונדגיש, כי באולם ורסאי התארחו מדי יום מאות אנשים, וכי השקעים שבהם הבחינו המערערים היו מצויים ברחבת הריקודים, אשר נעמסה מדי יום בעומס מוגבר שנבע ממשקל הרוקדים הרבים שהצטופפו בה, ומן העומס הדינאמי שיצרו הרוקדים בתנועתם. החשד שעלה בלב המערערים כי מקור השקע הוא בגורם הנדסי-מבני, במשולב עם העובדה כי השקע נוצר ברחבת הריקודים – אזור הנתון לעומס גבוה במיוחד, מובילים למסקנה כי הם לא רק יכלו לצפות את דבר קיומו של הסיכון, אלא צפו אותו גם בפועל. נתקיימה בהם, קודם לכל, היכולת הפיזית לצפות כי הליקויים שהתגלו עלולים לסכן את יציבותה של הרצפה, וכי הנזק העלול להיגרם עקב כך עשוי לגרור פגיעה בשלומם ובחייהם של בני אדם. תוצאה זו היתה בגדר הסיכונים שהמערערים היו יכולים לצפות, ואף צפו בפועל. יתר על כן, מעבר ליכולת הצפייה הפיזית היתה על המערערים חובה לצפות את הסיכונים הנובעים משקיעת הרצפה, כענין נורמטיבי. אדם סביר, האחראי כבעלים וכמנהל עסק להזמנת מאות ואלפי מוזמנים לקיים ארועים באולם שבבעלותו חייב, כענין נורמטיבי ברמה גבוהה, לדאוג לשלומם של מוזמניו. כל אימת שנדלקת נורה אדומה, המצביעה על קיום ליקוי במבנה הטומן בחובו סיכון למבקרו, עליו לטפל בו באופן מיידי, או להשבית את האולם עד לתיקון הליקוי. חובתו של בעל אולם להעמיד אולם תקין ובטוח לרשות מוזמניו, בלא לסכן את חייהם, שלומם, ובריאותם. כאשר

מתגלה ליקוי באולם, עליו לתקנו באופן מיידי, או לסגור את שעריו בפני הבאים, עד לתיקונו. בענייננו, המערערים היו מודעים בפועל לליקוי שחל ברצפת האולם. עליהם היה לצפות את הסכנה הטמונה בליקוי שנתגלה, וחובתם הקונקרטית היתה לנקוט באופן מיידי באמצעי הזהירות המתחייבים כדי לתקנו, ולהסיר את הסכנה.

38. חובת הזהירות הקונקרטית שחלה על המערערים כבעלים של האולם חייבה אותם לנקוט באמצעי זהירות ההולמים את הסיכון שנבע מן הליקוי הגלוי, שהשתקף בשקיעת הרצפה באולם הארועים. האמצעים בהם נקטו לא היו מספקים, ולא היה בהם כדי ליתן מענה הולם לסכנה הטמונה בליקוי הגלוי. הם שאלו לעצתם של קבלן בנין ושל נציג מכירות של חברת ריצוף, אולם אלה בכירור אינם אנשי מקצוע שבידם הידע והנסיון לאתר את מקורות הליקוי שנתגלה לעיני המערערים. בנסיבות המקרה, ובייחוד נוכח החשש לקיומו של כשל מבני-הנדסי – חשש שעלה בדעתם של המערערים, היה עליהם להזמין בדחיפות מהנדס בנין לצורך ביצוע בדיקה הנדסית לאיתור מקור הליקוי. התנהגות סבירה של בעלים ומחזיקים של אולם ארועים מסוגם של המערערים היתה מחייבת, כי מיד עם גילוי שקיעת הרצפה, היו פונים בדחיפות למהנדס בנין כדי שיבדוק בדרך המקצועית את מקור השקיעה, ויתווה דרכים לתיקונה. במיוחד כך ביחס לאולם בו מתקבצים מידי יום מאות חוגגים, ונוכח החובה להבטיח את שלומם. הזמנת קבלן או רצף, כפי שבפועל נעשה, אינה שקולה כעמידה בחובת הזהירות המוגברת שחלה על המערערים בנסיבות הענין, מה גם שנדרש מהם אך אמצעי זהירות פשוט וזמין, שהיה בו כדי למנוע את האסון, ולהציל חיי אדם. משכשלו המערערים במחדל של אי הזמנת מהנדס בנין לבדיקת שקיעת הרצפה, סטו מרמת ההתנהגות הסבירה הנדרשת מהם, והפרו את חובת הזהירות המוטלת עליהם. הוכחה, אפוא, התנהגותם הרשלנית כשנמנעו מהזמנת מהנדס בנין לבדיקת תופעת שקיעת המרצפות, שנתגלתה באולם ורסאי מספר שבועות לפני קרות האסון.

הקשר הסיבתי

39. שאלה היא האם הוכח קשר סיבתי בין מחדלם של המערערים בהזמנת מהנדס בנין לבדוק את השקעים שנוצרו ברצפת האולם, לבין האסון שארע. שאלה זו נבחנת בשני רבדים: ברובד העובדתי יש לבחון האם קיים קשר סיבתי עובדתי בין המחדל בהזמנת המהנדס לבין התרחשות האסון; ברובד המשפטי יש לקבוע, האם בנסיבות המקרה, בעל אולם שמחות יכול וחייב היה לצפות, בתורת אדם סביר, כי אי זימון מהנדס בנין לבדיקת שקיעת הרצפה עלול להביא עמו אסון שיסב נזקים חמורים לגוף ולנפש.

40. הערכאות קמא מצאו קשר סיבתי עובדתי בין מחדל המערערים לבין האסון שארע, תוך שהסתייעו בעדותו של המהנדס שוורץ. לדברי המהנדס שוורץ, אילו היו מזמינים מהנדס בנין לבדוק את הנזק המיבני שהתגלה במרצפות האולם, הוא היה עומד, בין בעצמו, ובין באמצעות התייעצות עם מהנדס מומחה, על הקשר בין שקיעת הרצפה לבין הכשל המיבני, ומורה על השבתת האולם עד לתיקון מאסיבי של הליקויים. בכך היה נמנע אסון. המהנדס שוורץ גם העיד, כי השקיעה היוותה אות אזהרה על כשל מיבני, ומיקום השקיעה, שטחה ועומקה, התיישבו עם קיומו של כשל מיבני. כן נקבע בערכאות דלמטה כי נתקיים קשר סיבתי משפטי בין מחדל הפנייה למהנדס בנין, לבין הנזק שארע, שכן בנסיבות הענין, גילוי השקיעה, שנבעה מכשל מיבני, והסיכונים הנובעים מכך היו בתחום הצפיות הסבירה של בעלי האולם.

מסקנות הערכאות קמא בדבר הקשר הסיבתי העובדתי והמשפטי מעוגנות היטב בחומר הראיות.

41. אשר לפן העובדתי, לאורך עדותו בבית משפט השלום, הדגיש המהנדס שוורץ כי השקעים החריגים שנתגלו ברצפת ורסאי היוו אות אזהרה, וחייבו הזמנת בדיקה מקצועית של מהנדס (עמ' 51-49, 60, 69 לפרוטוקול). הוא חזר ואמר כי בדיקה של מהנדס בנין מיומן היתה מביאה לאיתור סיבת השקיעה (עמ' 68-66, 78-79 לפרוטוקול). בתשובה מפורשת לשאלה מהו הסיכוי שבודק מיומן היה מגלה את מקור הבעיה, הוא השיב:

”בודק מיומן היה מגלה, והיה מטפל בזה באחוזים גבוהים מאוד, בעשירון העליון קרוב ל-100. הוא היה עושה בדיקות חישוביות, בלי הפעלת העומסים היו יוצאים לו תוצאות, ושהיה אומר מייד להזמין את הטכניון. גם אם לא היה מוצא את השבר, לא חייב למצוא פיזית את השבר, הוא מגלה שזו תיקרת פל-קל, מגיע למסקנות ראשוניות פשוטות שתוך שעתיים שלוש אפשר להגיע להערכה חישובית מה מצב התיקרה, היה מגלה שיש בעיה רצינית ביותר. אני מדבר על המיומנות המיוחדת זה לגלות את אותו שבר. לזה צריך מיומנות וכן ציוד מיוחד” (עמ' 68 לפרוטוקול; ההדגשה לא במקור).

מעדותו של המהנדס שוורץ עולה באופן ברור וחד משמעי, כי בדיקה של מהנדס מיומן היתה מביאה לגילוי מקור השקע בכשל מבני, פרי שיטת הבניה “פל-קל”, ולהשבתת פעילות האולם עד לתיקון הליקוי (עמ' 91, 94 לפרוטוקול).

42. המערערים טענו עוד, כי משלא הוכח כי מקור השקע הוא בכשל מבני, אין מתקיים הקשר הסיבתי העובדתי. דין טענה זו להידחות. לצורך ביסוס הקשר הסיבתי העובדתי, יש להראות כי המחדל באי זימון מהנדס בנין לבדוק את השקיעה ברצפה הוא סיבה הכרחית שבלעדיה-אין להתרחשות התוצאה של קריסת הרצפה, וגרימת המוות והחבלות למוזמנים. במילים אחרות, יש להראות כי אילו הזמינו המערערים מהנדס בנין למקום, היתה נמנעת התוצאה הקשה. כפי שקבעו שתי הערכאות דלמטה, הקשר העובדתי הנדרש בין ההתרחשות לנזק הוכח בדברים המפורשים שאמר המהנדס שוורץ בעדותו ולפיהם גם בהנחה שמקור השקיעות ברצפה אינו טמון בכשל מבני, הנחה אותה הגדיר המהנדס שוורץ כתיאורטית בלבד (עמ' 62 לפרוטוקול), הרי שבדיקה מקצועית של מהנדס בנין היתה מביאה לאיתור סיבת השקיעה – ותהא זו סיבה כזו או אחרת – ולהסרת הסכנה, ובלשונו של המהנדס שוורץ:

”מהנדס שהיה בודק, והיה מאמת שאין שבר בגזירה, ואין נזק מבני, אם היה מגיע למסקנה היה בודק מה הסיבה לשקיעה הזו שהיא חריגה, ואז בהתאם לזה היה מנחה איך לתקן ... אם הוא לא מאתר נזק מבני ... עדיין צריך לברר מה גרם לשקיעה, כדי שזה לא יחזור שוב” (עמ' 65-66 לפרוטוקול).

43. לא ניתן גם לקבל את טענת המערערים, לפיה לא הוכח כי ”מהנדס ממוצע”, אילו נקרא למקום, היה מצליח לאתר את מקור השקיעה, ולהביא בכך להסרת הסכנה. אין להתערב בקביעתן של שתי הערכאות, לפיה מהנדס שהיה נתקל בשקיעה החריגה ברצפת ורסאי היה מאתר את מקורה, בין בעצמו ובין באמצעות פנייה לעזרתו של מהנדס אחר. מסקנה זו עולה במישורין מדבריו של המהנדס שוורץ, לפיהם בנסיבות בהן לא היה עולה בידו של מהנדס בנין לאתר את מקורו של הליקוי הגלוי, סביר להניח כי היה נעזר לצורך כך במהנדס מנוסה ומיומן ממנו:

”...מהנדס שהוא לא מומחה אבל הוא רואה שזה נושא שהוא לא יכול להתמודד איתו, הוא אומר לדבר הזה צריך לפנות למומחה כזה או אחר, ונתקלתי בזה הרבה פעמים שהגיעו אלי סוגיות לבדיקה אחרי שהיה מהנדס אחר שהוזמן לאותו מבנה והוא אמר שזה מעבר ליכולתו” (עמ' 89 לפרוטוקול).

44. לא מצאתי ממש בטענת המערערים, לפיה המהנדס שוורץ התייחס בספקנות מסוימת לאפשרות כי מהנדס בנין יאתר את התקלה ויאבחן את מקורה. מדבריו לא עולה ספקנות בענין זה, כי אם צורת התבטאות זהירה המאפיינת איש מקצוע רציני. לצורך ביסוס הקשר הסיבתי, הוכח כי בדיקת מהנדס בנין היתה מביאה למסקנה

מקצועית כי קיים ליקוי המסכן את המבנה, ולנקיטת אמצעים לצורך איתור מקור הליקוי והסרת הסיכון. טענות המערערים בדבר היעדר קשר סיבתי עובדתי, הנוגעות ליכולתו המקצועית של מהנדס לאתר את מקור השקיעות, לא נתמכו בחוות דעת של מומחה מטעמם, והן אינן מבוססות על עמדה מקצועית. לפיכך, אין בהן כדי ליצור ספק ביחס למסקנה העולה באופן חד משמעי מדבריו של המהנדס שוורץ באשר ליכולתו של מהנדס בנין לאתר את מקור הליקויים שנתגלו ברצפת ורסאי, ולהורות כיצד יש להסיר את הסכנה. המערערים ביקשו אמנם להגיש לבית המשפט המחוזי חוות דעת מקצועית שיש בה, לטענתם, כדי להעלות ספק ביחס לקביעתו של בית משפט השלום בענין זה, והם חזרו על בקשה זו בפנינו, אך לא מצאתי כי נתקיימו טעמים המצדיקים קבלת ראייה חדשה זו בשלב הערעור, ויש לאמץ את טעמיו של בית המשפט המחוזי בהקשר זה.

45. בחינת עדותו של המהנדס שוורץ מובילה, אפוא, למסקנה כי צדקו הערכאות דלמטה בקובען כי מחדלם של המערערים בהזמנת מהנדס בנין לבדוק את גורמי שקיעת הרצפה באולם איפשר את התרחשות האסון בפן העובדתי, ויצר זיקה ישירה בין השניים. התקיים, אפוא, קשר סיבתי עובדתי בין הרשלנות במחדל לבין האסון שארע.

46. אשר לפן המשפטי של הקשר הסיבתי, אחראים המערערים, מכח בעלותם וחזקתם במבנה ומכח היותם מנהלי עסק בו, לשלומם ולביטחונם של המוזמנים למקום. מכח אחריות זו, היה על המערערים לצפות קיומו של קשר בין המחדל בהזמנת מהנדס בנין לבדוק את ליקויי הרצפה, לבין נזק חמור שעלול להיגרם למבקרים באולם ממחדל זה. ממדיהם של השקעים ברצפה, חריגותם, והאיתות הברור שהם אותתו בדבר הסכנה הטמונה בהם, נמצאו הן בגדר היכולת, והן בגדר חובת הצפייה מראש של המערערים מבחינת הזיקה הסיבתית בין הליקויים שנתגלו לבין התוצאה הקשה שארעה.

47. לצורך הוכחת הסיבתיות המשפטית, נדרש להוכיח גם צפיות ביחס לדרך גרימת התוצאה. המערערים העלו בזמן אמת אפשרויות שונות באשר למקור השקעים ברצפה, ובכלל זה, סיבות הנדסיות-מבניות שעניינן הסרת מחיצה בקומה שמתחת, דחיסת בלוקים, ובריחת חול כתוצאה מעומס על הרצפה. השקיעות החריגות ברצפה הביאו את המערערים לשקול בפועל את האפשרות כי קיימת בעיה הנדסית במבנה, שאפשר שהיא הגורם לשקיעת המרצפות. עובדה זו מובילה למסקנה כי התקיימה יכולת טכנית-פיזית לצפות את אפשרות קריסת התקרה כתוצאה מהכשל המיבני-הנדסי שארע.

בנסיבות הענין, קיומה של "צפיות טכנית" מוליך למסקנה כי מתקיימת גם "צפיות נורמטיבית". משעה שהמערערים גילו את הפגמים ברצפה, הפכה הרצפה והמבנה ל"דבר מסוכן" אשר צריך היה להניעם לפעול בדחיפות להסרת הפגם, ולהימנע משימוש באולם עד להסרת המפגע. מעת גילוי שקיעת הרצפה, קמה למערערים חובת צפייה נורמטיבית, כי אי הסרת הפגם עלול להסתיים באסון, במיוחד לאור ייעודו של האולם ותדירות השימוש בו לארועים בו משתתפים מאות ואלפי מוזמנים. הסיכון לקריסת הרצפה, שאת התממשותו איפשרו המערערים במחדלם, נמנה על סוג הסיכונים שהיה עליהם לצפותו, נוכח השקיעות החריגות ורחבות ההיקף שגילו ברצפת אולם ורסאי, ולאור האפשרות, שהם עצמם העלו, כי מקור השקיעות נעוץ בקיומה של בעיה מיבנית-הנדסית. דרך הטיפול בליקוי בה נקטו המערערים, באמצעות ריצוף מחודש של אזור השקיעות, לא חשפה כלל את מקור הליקוי, ואף לא נועדה לכך, ולא היה בה כדי לתת מענה לחשדות שהמערערים עצמם העלו ביחס לגורמי התהוותו. ולא עוד, אלא שגם לאחר תיקון הריצוף, השקיעות ברצפת האולם, חייב לצפות במישור הנורמטיבי כי הימנעותו מבידור מקצועי של מקור השקיעות ומזימון מהנדס בנין לצורך בדיקה מקצועית של הליקוי, עלולה להביא להתמוטטותה של הרצפה, ולפגיעה באנשים רבים. יש לזכור, כי באולם ורסאי התארחו מדי יום מאות אורחים, וכי האזור שבו נתגלו השקיעות – אזור רחבת הריקודים – נשא באופן קבוע בעומס מוגבר בעת הארועים. מיקומן של השקיעות באזור רחבת הריקודים, שהיה נתון בעומס גבוה במיוחד, אמור היה להגביר את עירנותם של המערערים בדבר קיומו של ליקוי הנדסי-מיבני. עליהם היה, בתורת מי שאחראים לתקינותו של האולם, להביא בחשבון מתחם רחב ביותר של סיכונים העלולים להימצא כתוצאה מן הליקויים הגלויים. היה עליהם לצפות כי הימנעותם מבידור מקצועי מקיף של סיבת השקיעה, והמשכת הפעלתו של האולם דרך שגרה תוך יצירת עומס מוגבר על רצפת רחבת הריקודים, עלולות להביא להתמוטטות הרצפה, ולגרימת פגיעות בגוף ובנפש, כפי שאמנם ארע.

מתקיים, אפוא, קשר סיבתי עובדתי ומשפטי בין מחדלם של המערערים באי הזמנת מהנדס בנין לבדוק את שקיעות הרצפה שנתגלו, לבין קרות האסון.

היסוד הנפשי

48. משהוכח כי המערערים יכלו לצפות, כענין פיזי-עובדתי, וצריכים היו לצפות, כענין נורמטיבי, כי אי זימון מהנדס בנין לבדיקת הליקויים ברצפת האולם עלול להביא

לפגיעה בחיי אדם ובשלומם, מתקיים בהם ממילא מבחן "הצפיות הסבירה" ביחס לתוצאה הטרגית, במסגרת הוכחת היסוד הנפשי של רשלנות. כך, ברי גם כי המערערים היו מודעים – או למצער, יכלו וצריכים היו להיות מודעים – למלוא המשמעות של מחדלם, והתמידו במחדלם זה על אף הסיכון הלא סביר הצפון בו. יוצא, אפוא, כי מתקיים בהם היסוד הנפשי הנדרש לשם הרשעה בעבירות גרם מוות ברשלנות וחבלה ברשלנות.

מערער 2 - אפרים אדיב

49. טוען מערער 2, כי אין להטיל עליו אחריות לקרות האסון, מאחר שלא נטל חלק בקבלת ההחלטה בדבר דרך הטיפול בשקיעות הרצפה באולם, אלא עסק רק בייצוג ענייני עסק הארועים כלפי גורמי חוץ. טענה זו נסתרת בדברים שאמר בחקירתו במשטרה ובעדותו בבית המשפט. בחקירתו במשטרה סיפר, כי ההחלטות לגבי תחזוקת האולם ושיפוצו התקבלו על דעת ארבעת בעלי האולם (ת/23, גליון 5, ש' 104-101), הגם שהמערער 1 היה הדומיננטי מבין ארבעת הבעלים בקבלת ההחלטות ובהוצאתן לפועל (ת/23, גליון 4, ש' 100-86). אשר לשקיעות שנתגלו ברצפה מספר שבועות לפני קריסת הרצפה, סיפר המערער 2 כי הוא אכן הבחין בהן, וסבר כי מקורן בדחיסת הבלוקים בחתך התקרה כתוצאה מעומס הריקודים (ת/23, גליון 8); דברים דומים אמר בעדותו בבית המשפט (עמ' 158-159 לפרוטוקול). המערער 2 תיאר בחקירתו (בלשון רבים) את הפעולות שננקטו לצורך ריצוף מחדש של אזור השקיעות:

"בעומר האחרון לאחר שהודדנו את הקיר (קיר בלוקים 10 ס"מ) והמחיצות בצד המערבי של האולם, היו שם בלטות 25 ס"מ ולכן השלמנו את האולם באותו ריצוף מהסוג שקנינו שנה שנתיים קודם לכן. אבי עדי טיפל בהזמנה של הריצוף... אינני זוכר כמה שילמנו" (ת/23, גליון 7, ש' 180-176; ההדגשה לא במקור).

התייחסותו של המערער 2 לפעולות שננקטו לצורך טיפול בשקיעות הרצפה מעידה על מעורבותו הממשית בענין זה מספר שבועות קודם לאסון. אחריותו של מערער 2 לקרות האסון נובעת, אפוא, לא רק מעובדת היותו אחד מבעלי האולם, החב חובת זהירות משותפת ביחד עם הבעלים האחרים כלפי המבקרים בו, אלא גם ממעורבותו הישירה והממשית בטיפול הרשלני בליקויים החריגים שנתגלו ברצפת אולם ורסאי זמן לא רב קודם לקריסת הרצפה בארוע רב משתתפים שבו קפחו את חייהם רבים, ורבים אחרים נפצעו. אין לקבל, אפוא, את טענותיו של מערער 2 בענין זה.

“דיבור בשני קולות” – האמנם?

50. טוענים המערערים, כי המשיבה העלתה טיעונים סותרים בעניינם שלהם ובעניינם של המהנדסים, המצדיקים, לגישתם, את זיכויים מחמת “הגנה מן הצדק”. לטיעון זה היבט טכני והיבט מהותי. בהיבט הטכני נטען, כי עמדות המשיבה בשני ההליכים באשר לעומקן הפיזי של השקיעות שנתגלו ברצפת ורסאי אינן מתיישבות זו עם זו. בהיבט המהותי נטען לקיום סתירות בעמדות המשיבה באשר למידת ההתרעה שנבעה מהליקויים שהתגלו מבחינת המערערים.

51. בהיבט הטכני, אין יסוד לטענה זו בחומר שהובא בפנינו. בכתב האישום שהוגש נגד המערערים טענה המשיבה כדלקמן:

“בחודש אפריל 2001, או בסמוך לו, הבחינו הנאשמים בשקע נדיר ובלתי אופייני שנוצר לפתע באזור רחבת הריקודים בין עמודים 15 ו-16 ב”אולם ורסאי”. שטח השקע היה כ-40 מ”ר, עומק השקע נע בין 5 ל-10 ס”מ...” (סעיף 3 לכתב האישום).

בטענותיה בערעור המהנדסים, הסכימה המשיבה להניח כי עומק השקע היה 10 ס”מ בלבד, ושמיקומו היה בקרבת העמודים ולא ב”מרכז השדה” (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקה 53).

בחינת קו הטיעון של המשיבה בשני ההליכים מלמדת כי היא ראתה קושי לגזור ממצא מהימן באשר לעומקו המירבי של השקע, ונמנעה מלאמץ את הערכותיהם של העדים השונים בהקשר זה. עיון בטענותיה מלמד כי גם במקרים בהם הסכימה המשיבה להניח הנחה בדבר עומקו המירבי של השקע, לא חרגה מן הטווח המקסימאלי שבו נקבה בכתב האישום. חוסר נחרצותה של המשיבה בענין עומקו של השקע אינו מהווה ענין מהותי הגובל ב”דיבור בשני קולות” שראוי לייחס לו תוצאות נורמטיביות כלשהן.

52. בהיבט המהותי טוענים המערערים, כי בהליך הנוגע להם טענה המשיבה כי השקיעות ברצפה היוו “אות אזהרה” שחייב אותם לצפות את התוצאה הקשה ולפעול למניעתה. לעומת זאת, במשפט המהנדסים עמדתה היתה כי הסימנים המוקדמים שנתגלו ברצפת אולם ורסאי טרם קריסתה לא סיפקו התרעה ממשית מפני קריסת

הרצפה. כדי לברר אם אכן נטענו טענות סותרות בסוגיית ההתרעה, עלינו להידרש תחילה ל"מקומה הגיאומטרי" של שאלת ההתרעה בתיק המהנדסים.

53. שאלה מרכזית בתיק המהנדסים היתה מהו סוג הכשל ההנדסי שבגינו קרסה רצפת אולם ורסאי. שאלה זו הוגדרה שם כ"שאלת מפתח בכירור הקשר הסיבתי העובדתית" (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקה 40). המשיבה טענה כי רצפת ורסאי קרסה כתוצאה מכשל המכונה "כשל פריך בגזירה". כשל זה אופייני לשיטת הבנייה של "פל-קל", אשר הופעלה ביציקת רצפת ורסאי, ומקורו בבעיה אינהרנטית בשיטת בנייה זו (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקאות 35-40). המהנדסים, לעומת זאת, טענו כי רצפת אולם ורסאי קרסה בשל כשל הנדסי מסוג אחר, המכונה "כשל משיך בכפיפה". בית המשפט המחוזי קיבל את עמדת המשיבה בהקשר זה, וקבע כי רצפת האולם קרסה בשל כשל פריך בגזירה, ועל כן מתקיימת הזיקה הסיבתית הנדרשת בין תכנונה וביצועה של רצפת ורסאי כתקרת "פל-קל" מעל הקומה שמתחת לאולם ורסאי, ולבין תוצאותיו הטרגיות של האסון (הכרעת הדין בתיק המהנדסים, פרק 6). מסקנה זו אושרה בפסק הדין בערעור המהנדסים (פסקה 81), והיא מקובלת גם על הצדדים שבפנינו.

54. שאלת ההתרעה שנבעה משקיעת הרצפה באולם נקשרה בתיק המהנדסים בשאלת סוג הכשל ההנדסי שבגינו קרסה רצפת אולם ורסאי. במה דברים אמורים?

כשל משיך בכפיפה הוא כשל המתבטא בשקיעות מוגזמות ובולטות ביותר ב"מרכז השדה" (אזורי הרצפה או התקרה המרוחקים מהקירות או מעמודי התמך). כשל משיך בכפיפה, כשמו כן הוא, הוא כשל הדרגתי-נמשך, המתאפיין בשקיעות הולכות וגדלות לאורך זמן (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקה 37). השקיעות החריגות ברצפה או בתקרה מספקות התרעה ברורה בפני כל אדם באשר הוא בדבר סכנת קריסה. טיבו של כשל משיך בכפיפה וטיב ההתרעה הנילווית לו תוארו בדרך הבאה בפסק הדין בערעור המהנדסים:

"לפני התמוטטותה כתוצאה מכשל משיך בכפיפה, תפתח התקרה שקיעה מוגזמת. ניתן יהיה להבחין בכך בנקל גם בלי להיות איש מקצוע. עמד על כך אינג' שוורץ:

"...[ש]כאשר הכשל הוא בכפיפה, אנו צופים לקבל שקיעות... בסדרי גודל של 30-40 ס"מ לפני התמוטטות. שקיעות כאלה אילו היו, היו מספיקות לכל הדיוט להבין שזה מצב מסוכן" (עמ' 6775, ההדגשה הוספה).

ברוח דומה העיד ד"ר הנאור:

"...כשאנו מדברים על כשל משיך, השקיעה המהווה את ההתרעה הזו היא גדולה מאוד ולא ייתכן שלא יבחינו בשקיעה של כשל משיך..." (עמ' 1555, ההדגשה הוספה).

כשל משיך בכפיפה שמוצה ככזה הוא, אפוא, כשל המתריע התרעה מובהקת וברורה לכל אדם – ולא רק לאיש מקצוע – מפני סכנה ממשית" (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקה 51; ההדגשה לא במקור).

55. לעומת זאת, כשל פריך בגזירה אינו מתאפיין בסימנים מקדימים מובהקים. אין פירוש הדבר שכשל פריך בגזירה נעדר בהכרח כל סימן נלווה. לכשל פריך בגזירה עשויים להתלוות סימנים, אך אלה שונים בתכלית מהסימנים הנלווים לכשל משיך בכפיפה, ואדם שאינו איש מקצוע עשוי להתקשות בזיהויים. הדברים הוסברו בפסק הדין בערעור המהנדסים:

"גם לכשל פריך בגזירה נילוות לעיתים דפורמציות. כפי שכבר צויין, דפורמציות אלה קטנות יותר מאלו הנלוות לכשל משיך בכפיפה, והן אינן ניתנות בהכרח לזיהוי על ידי מי שאינו איש מקצוע. אינג' שוורץ הבהיר בעדותו את ההבדל בין הדפורמציות הנילוות לכשל בכפיפה לבין אלה הנלוות לכשל בגזירה:

"[כשל בכפיפה] הוא כשל, שהוא לרוב כשל משיך, שלפני התרחשותו פשוט מזהים כפף יתר, כפף מוגזם, של התקרה, וזה נותן מספיק התרעה לאנשים שמאכלסים את הבנין לפנותו, ולנקוט באמצעי בדיקה. בכשל בגזירה, דפורמציות הגזירה הן הרבה יותר קטנות, קשות לזיהוי, אם בכלל, ולכן כאשר מתרחש כשל, הוא בעצם בא כביכול "בהפתעה" (אינג' שוורץ, 2212; וראו גם עמ' 6774) (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקה 51; ההדגשה לא במקור).

56. תקני הבנייה מחייבים ככלל לתכנן תקרות כך שאם, בשל נסיבות חריגות, התכנון יכשל, כי אז יתפתח בתקרות "כשל משיך בכפיפה" ולא "כשל פריך בגזירה". הטעם לכך טמון ב"צורך ליתן התרעה ברורה ומובהקת לכל אדם טרם קריסת הרצפה" (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקה 51; ההדגשה במקור).

57. הצדדים בתיק המהנדסים היו תמימי דעים כי בסמוך למועד שבו גילו המערערים את השקיעות ברצפת ורסאי, נראו בה סימנים יוצאי דופן ("דפורמציות"), והדיון התמקד בשאלה האם דפורמציות אלה מתיישבות עם כשל משיך בכפיפה, או עם כשל פריך בגזירה. וכך הוצגה המחלוקת בין הצדדים בשאלה זו:

"בין מומחי התביעה למומחי ההגנה לא היתה מחלוקת על כך שנראו דפורמציות ברצפת ורסאי בטרם קריסתה. המחלוקת בין הצדדים, שסביבה התפתח דיון ארוך ומקיף בבית המשפט המחוזי, היא בשאלה מהו טיב הדפורמציות שנתגלו ברצפת ורסאי, והאם הן מעידות על כשל משיך בכפיפה, ומתריעות מפני סכנה מיידית, כטענת המערערים, או שמא, כטענת המדינה, הן עולות בקנה אחד עם כשל פריך בגזירה, ואין בהם כדי ללמד על סכנה ממשית. המערערים, ובעיקר רון, ביקשו להוכיח באמצעות עדויות שונות כי מספר חודשים לפני האסון, עם הסרת המחיצה בקומת אצולת ירושלים, החלו להופיע ברצפת ורסאי שקיעות ברורות ועמוקות באזור רחבת הריקודים. עוד טענו המערערים, כי מיקומן של השקיעות, צורתן, עומקן והיקף התפרשותן, כפי שעולה מעדויות אלה, מוכיחים באופן ברור כי ניתנה ההתרעה הנדרשת, ומכאן שברצפת ורסאי התפתח כשל משיך בכפיפה" (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקה 52; ההדגשה במקור).

58. ההכרעה בשאלת קיומה וטיבה של ההתרעה מפני קריסה, שנבעה מהשקיעות שהתגלו ברצפה, היתה קשורה בתיק המהנדסים בשאלת סוג הכשל, ונועדה, בין היתר, להוכיח אותו. היתה מחלוקת בתיק המהנדסים האם היתה במקום התרעה ברורה ומובהקת, המשדרת לכל באי עולם על סכנה ממשית ומוחשית מפני קריסה של הרצפה, אם לאו. עמדת המשיבה בתיק המהנדסים היתה כי הדפורמציות שנתגלו ברצפת ורסאי לא התריעו התרעה מובהקת ומרעישה מן הסוג האמור. טענתה התקבלה בבית המשפט המחוזי ואושרה בפסק הדין בערעור (הכרעת הדין בתיק המהנדסים, פסקה 415; 99 פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקאות 55-56). בית משפט זה בערעור המהנדסים קבע, כי הכשל ברצפת ורסאי הוא כשל אופייני לשיטת ה"פל-קל", והוא "כשל פריך בגזירה", וכי הקריסה נגרמה בשל כשל מסוג זה (פסק הדין בערעור המהנדסים, פסקה 73). משמעות קביעה זו היא כי כשל זה אינו ניכר על פניו לעיני כל, והוא קשה יותר לזיהוי על ידי מי שאינו איש מקצוע.

59. מעמדת המשיבה בתיק המהנדסים, לפיה השקעים ברצפת אולם הארועים לא הצביעו על התרעה ברורה וחריפה כלפי כל אדם מפני סכנה ממשית לקריסת הרצפה, לא נגזרת מסקנה משתמעת כי השקיעות שנתגלו בפועל על ידי המערערים ברצפת

האולם לא היו אמורות להיות מבחינתם אות אזהרה, שתחייבם לנקוט אמצעי זהירות מידיים. אכן, אין הרי עוצמת ההתרעה הנדרשת כדי להצביע לכל אדם על קיומה של סכנת קריסה ממשית ומיידית של רצפת אולם ארועים, כהרי עוצמת ההתרעה הנדרשת כדי להצביע על קיום סכנה בפני בעלי אולם שמחות, האחראים לביטחונם של קהל המוזמנים, ואשר ממנה עליהם להסיק באופן מידי על חובה לזמן אנשי מקצוע מיומנים לצורך טיפול בליקוי משמעותי שנתגלה באולם, העלול לסמן בואו של אסון מתקרב. גורם ההתרעה שהליקוי מעלה עשוי לקבל משקל שונה בשים לב לטיבו של קהל היעד שאליו הוא מתייחס ובשים לב לסוג הסכנה בה מדובר. אין הרי התרעה הנובעת מליקוי בנכס בהתייחס לאדם מן הישוב המוזמן כמבקר לנכס, כהרי הבעלים והמחזיק של הנכס, החב חובה מיוחדת לדאוג לתקינותו להגנת המבקרים בו ואמור לפעול לתיקונו המידי של ליקוי מיד משהוא מבחין בו. כמו כן, יש שוני ברור בין יכולת האבחנה של עצם הליקוי על ידי מבקר המוזמן למקום, שאין דעתו פנויה לבחון ליקויים באולם אליו הוא מוזמן להשתתף בארוע, לבין יכולתו וחובתו של בעלים של אולם להבחין במפגע, ולטפל בו, בהינתן אחריותו לביטחונם ותחזוקתו התקינה של המקום, במיוחד כשמדובר באולם בו מתכנסים אלפי אנשים לארועי שמחה.

שתי הטענות שהעלתה המשיבה, האחת – היעדרה של התרעה, המשדרת לכל הדיוט על קיומה של סכנה ממשית מפני קריסה, והשנייה – כי השקיעות בהן הבחינו המערערים חייבו אותם, כבעלי האולם, לנקוט אמצעים מתאימים מידיים כדי להסיר את המפגע, מתיישבות האחת עם רעותה, ואין כל סתירה ביניהן. דין טענת המערערים בדבר "דיבור בשני קולות" להידחות, אפוא.

תוצאה בהיבט האחריות הפלילית

60. נתקיימו במערערים יסודות העבירות של גרימת מוות ברשלנות וחבלה ברשלנות. הוכחו היסודות העובדתיים והיסוד הנפשי בעבירות אלה. הוכח קשר סיבתי עובדתי ומשפטי בין ההתרשלות לבין הנזק שנגרם – פגיעה בחיי הנספים וחבלות במוזמנים שנפצעו. יש לאמץ, אפוא, את עמדת הערכאות דלמטה בהתייחסן לאחריות המערערים לקריסת רצפת אולם ורסאי.

העונש

61. המערערים נדונו לשלושים חודשי מאסר לריצוי בפועל, ולארבעה חודשי מאסר על תנאי. עונש המאסר שהוטל על המערערים עוכב, כמפורט לעיל. המערערים

טוענים, כי מידת אחריותם פחותה מזו של המהנדסים שהורשעו בהליך נפרד, וחרף זאת, שניים מהם נדונו לעונשים קלים מהם – האחד לעשרים ושניים חודשי מאסר בפועל, והאחר לשישה חודשי מאסר בפועל. נטען, כי נוכח המידרג העונשי שנקבע בתיק המהנדסים, יש להקל הקלה ממשית בעונשים שהושתו עליהם. להשלמת תמונת הנתונים, יצויין כי אליהו רון, יוזם שיטת ה"פל-קל" בכנייה, שהורשע בגרימת מוות ברשלנות ובחבלה ברשלנות, נדון לארבע שנות מאסר בפועל. כן מעלים המערערים טיעונים שונים נוספים לקולת העונש בעניינם, המתמקדים בעיקרם בנסיבות אישיות ומשפחתיות, ובעברם הנקי.

62. בגזירת העונש, יש להתייחס למכלול השיקולים בהיבט הציבורי ובמישור האינדיבידואלי, ולאזנם כראוי אלה עם אלה, כדי להגשים את תכליות הענישה. בענייננו, מדובר במערכת שיקולים מורכבת, בשל אופיין של העבירות, ותוצאותיהן הרוות הגורל, שהביאו לקיפוח חייהם של אנשים רבים, ולפציעתם הקשה של רבים אחרים. מנגד, ענין לנו במערערים שהיו אנשים נורמטיביים עד לקרות האסון, אשר בן-לילה הפכו אחראים באחריות פלילית ומוסרית למותם של אנשים רבים, ולפציעתם של רבים אחרים, בשל כשל רשלני בטיפול בליקויים נראים לעין שהצביעו על סיכונים שהיה בכוחם למנוע.

63. מבחינת תכליות הענישה בהיבט הציבורי הכללי – מחדליהם הרשלניים של המערערים, והתוצאות הרוות הגורל שבאו בעקבותיהם, מחייבים ענישה אפקטיבית, אשר תבטא כראוי את החומרה המיוחדת הנלווית לאחריותם הפלילית שבעטייה נגרם נזק כבד לגוף ולנפש. יתירה מכך: המסר העונשי במקרה זה אינו מתמצה בתגמול על הפגיעה הקשה שנגרמה לקרבנות; הוא מבקש להעביר גם מסר מרתיע לציבור הרחב מפני תופעות הזלזול בחייהם ובשלומם של בני אדם, במיוחד כאשר הם שמים את מבטחם בעלי עסקים, המעמידים את נכסיהם לשירות לקוחות, המניחים כמובן מאליו את תקינות הנכסים ואת בטיחותם. במקרה זה, הכשל בו כשלו המערערים עקב התנהגותם הרשלנית, היה קשה וחמור במיוחד, והביא לתוצאות מרות ונמהרות. בני אדם בכל קשת הגילאים שבאו לחגוג בחתונה מצאו את מותם הטרגי ונפצעו פציעות קשות בערב שנועד לשמחה, והפך לחורבן ולשבר גדול לפרט ולכלל. הלקחים הקשים מהארוע שארע, והידיעה כי ניתן היה למנוע אותן בהתנהגות זהירה ואחראית, חייבים למצוא את ביטויים בענישה אשר תשקף, במידתיות הראויה, את חומרת המחדלים שארעו, ואת נזקי האסון המופלגים. על ענישה זו לתרום, בין היתר, לעיצוב נורמות ההתנהגות הראויות של נותני שירותים לציבור – ובתוכם בעלי אולמות שמחות – החייבים לעמוד בסטנדרטים גבוהים של הגנה על שלומם ובטחון חייהם של מוזמניהם,

ולספק את שירותיהם ברמת זהירות בסיסית שאינה מסכנת אדם. רשלנותם של המערערים ניצבת במידרג חומרה גבוהה, והעונש הראוי צריך לשקף רמה זו.

64. בית משפט קמא התחשב בנסיבות לקולא של כל אחד מהמערערים, כפי שהוא מצווה לעשות בשוקלו את מגוון שיקולי הענישה. הוא נתן משקל לכך שהאחריות הפלילית לא לוותה בכוונה פלילית, אלא התבססה על רשלנות; הוא עמד על עברם הנקי של המערערים; על הקשיים האישיים והמשפחתיים של מערער 1 שהוחמרו עקב האסון; על המצוקה המשפחתית, הכלכלית והרכושית הקשה שסבל מערער 2 בעקבות הארועים, ועל מצבו הנפשי הירוד. בית המשפט סבר, ובצדק כך, כי משקלן של נסיבות אלה מתקהה נוכח השיקולים הציבוריים המכריעים בפרשה זו, שעניינם העיקרי מתמקד בחובת ההגנה הראויה שהמשפט צריך להעניק לחיי אדם ובטחון גופם, על ידי בעלי עסקים המזמינים מבקרים לשהות בנכסיהם במסגרתם עיסקם.

העונש שנגזר על המערערים – 30 חודשי מאסר בפועל ומאסר על תנאי – אינו חמור כלל ועיקר, בהתחשב בכלל נסיבות הענין, ואציע שלא להתערב בו ולא לשנותו.

65. אמת הדבר, כי עונשיהם של חלק מהמהנדסים פחותים מעונשי המערערים, הבעלים של האולם. עם זאת, עונשו של אליהו רון, יוזם שיטת ה"פל-קל" בבנייה, חמור מאלה של בעלי האולם באופן ניכר. מכל מקום, שיקולי הענישה של בעלי המקצוע אינם חופפים לשיקולים הרלבנטיים לענישת הבעלים של האולם, והאנלוגיה בין שתי הקבוצות אינה פשוטה ואינה טבעית. השוני המהותי בין שתי הקבוצות מבחינת אופי אחריותן עשוי להסביר גם את ההפרדה במשפטיהן של שתי הקבוצות, המשתייכות לקטגוריות שונות מבחינת טיב האחריות ויסודותיה, ומבחינת תוצאות הפרתה.

66. אכן, אין זהות ואף אין דמיון בשיקולים הנורמטיביים המגבשים את חובת הזהירות של אנשי המקצוע – המהנדסים, לאלה המגבשים את חובת הזהירות של בעלי הנכסים כלפי המבקרים בהם לענין תקינות נכסיהם שהיוו מקור סיכון. בעלי הנכסים ואנשי המקצוע משתייכים לקטגוריות שונות של מזיקים בכוח. תוכנה של חובת הזהירות אותה חבים המערערים כבעלי הנכס כלפי המבקרים בו במסגרת מתן שירות עיסקי, שונה בטיבה מתוכנה של חובת הזהירות אותה חבים המהנדסים כאנשי מקצוע (על אחריות אנשי מקצוע ראו: ענין בוחבוט, פסקה 16 לפסק דיני). לא הרי חובתם של אנשי מקצוע להקפיד על תכנון ראוי ובטוח של המבנה, ועל יישום נכון של התכנון בבנייה, כהרי חובתם של בעלי הנכס לדאוג לתחזוקתו ולבטיחותו השוטפת, ולהסרת

הסכנות הטמונות בו, כאשר סימני קיומן נגלים לעין. אמות המידה לחומרת אחריותם של בני כל קבוצה נקבעות באופן עצמאי במידה רבה, על פי אופייה המיוחד של האחריות על נסיבותיה. קשה, אפוא, ליצור מידרג אחריות מובהק בין המהנדסים לבעלי האולם, ויש לבחון כל קטגוריה במסגרת ההולמת אותה.

67. אינני רואה מקום להיכנס להשוואה בין שתי קבוצות המעורבים באחריות לאסון לענין העונשים שנגזרו עליהם, בשים לב לשיקולים ספציפיים, מערכתיים ואישיים כאחד, המאפיינים כל אחד מהמעורבים. די במסקנה, כי העונשים בענינם של המערערים אינם חורגים מרף הענישה המקובל להרשעות מסוג זה בנסיבות דומות, גם בשים לב לטענה כי מתקיים פער בלתי מוסבר בין עונשיהם לבין עונשיהם של חלק מהמהנדסים. במאמר מוסגר יצויין, כי אחד הטעמים האפשריים לאבחנה בין עונשי שתי הקבוצות טמון בקיומו של מעבר זמן רב מאז תכנון הבנין ועד לקרות האסון, המגיע כדי עשרים שנה, הפועל לקולא ביחס למהנדסים, ואינו חל באותה מידה על ענינם של המערערים, שאחריותם נתגבשה אך זמן קצר לפני ארוע האסון, בעת שגילו את שקיעת הרצפה.

אציע, אפוא, להותיר את עונשיהם של המערערים בעינם, ולא להקל בהם.

68. ראוי לדחות את ערעורי המערערים, הן לענין ההרשעה והן לענין העונש.

המערערים יתייצבו לריצוי עונש המאסר ביום 1.8.10 בשעה 09:00 במזכירות בית המשפט המחוזי בירושלים.

ש ו פ ט

השופט ס' ג'ובראן:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט י' אלון:

אני מסכים.

ש ו פ ט

לפיכך, הוחלט כאמור בפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה.

ניתן היום, כ"ג בתמוז התש"ע (5.7.2010).

שופט

שופט

שופטת